

Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет
Факультет цифрових, освітніх та соціальних технологій
Кафедра соціогуманітарних технологій

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ : МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки
(Інклюзивна освіта)»

Виконав: здобувач вищої освіти
групи ОПНм –21
Дендак Анастасія Сергіївна

Керівник:
к.пед.н., доцент
Потапюк Лілія Миколаївна

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«15» грудня 2023 р.
Гарант освітньо-професійної
програми:
к.пед.н., доцент
Потапюк Л.М

Луцьк – 2023 року

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет: цифрових, освітніх та соціальних технологій
 Кафедра: соціогуманітарних технологій
 Ступінь вищої освіти: *магістр*
 Галузь знань: 01 Освіта/ Педагогіка
 Спеціальність: 011 Освітні, педагогічні науки
 Освітньо-професійна програма: Освітні, педагогічні науки (Інклюзивна освіта)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Оксана ЖУК

Ж» стгмв 2023 р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Дендак Анастасії Сергіївни

1. Тема кваліфікаційної роботи *Інклюзивна освіта в дошкільних навчальних закладах: методологічні аспекти*

Керівник роботи *Потапюк Лілія Миколаївна, к. пед. н., доцент*
 (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затвержені наказом закладу вищої освіти від «14» січня» 2023 року
 № 36/01 –02

2. Строк подання здобувачем вищої освіти кваліфікаційної роботи
 «10» грудня 2023 р.

3. Вихідні дані до роботи: науково-педагогічна література, періодичні видання, науково-методичні розробки вітчизняних та зарубіжних авторів.

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): аналіз літературних джерел за темою кваліфікаційної роботи, виклад загальної проблеми і вибір напрямів дослідження; опис рішення загальної проблеми та основних методів дослідження; методика для проведення експерименту, експериментальне дослідження та аналіз його результатів.

5. Перелік графічного (ілюстрованого) матеріалу: 1 таблиця.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
<i>Перший розділ «Інклюзивна освіта: теоретичний аспект»</i>	Доц. Потапюк Л.М.		
<i>Другий розділ «Перспективи розвитку системи освіти осіб з особливими потребами»</i>	Доц. Потапюк Л.М.		
<i>Висновки</i>	Доц. Потапюк Л.М.		

7. Дата видачі завдання «17» січня 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	<i>Обґрунтування теми</i>	до 01.02.23 р.	Виконано
2.	<i>Огляд літератури з досліджуваної проблеми</i>	до 01.04.23 р.	Виконано
3.	<i>Перший розділ</i>	до 01.06.23 р.	Виконано
4.	<i>Другий розділ</i>	до 01.09.23 р.	Виконано
5.	<i>Висновки та пропозиції</i>	до 15.09.23 р.	Виконано
6.	<i>Формування списку використаних джерел</i>	до 01.10.23 р.	Виконано
7.	<i>Формування додатків</i>	до 15.10.23 р.	Виконано
8.	<i>Оформлення ілюстративного матеріалу</i>	до 01.11.23 р.	Виконано
9.	<i>Нормоконтроль</i>	до 01.12.23 р.	Виконано
10.	<i>Інструментальна перевірка на академічний плагіат</i>	до 08.12.23 р.	Виконано
11.	<i>Представлення кваліфікаційної роботи магістра до захисту</i>	до 10.12.23 р.	Виконано

Здобувач вищої освіти _____ Дендак А.С.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ Потапюк Л.М.

Міністерство освіти і науки України

Луцький національний технічний університет
Факультет цифрових, освітніх та соціальних технологій
Кафедра соціогуманітарних технологій

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ : МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки
(Інклюзивна освіта)»

Виконав: здобувач вищої освіти
групи ОПНм –21
Дендак Анастасія Сергіївна

Керівник:
к.пед.н., доцент
Потапюк Лілія Миколаївна

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 2023 р.
Гарант освітньо-професійної
програми:
к.пед.н., доцент
Потапюк Л.М

Луцьк – 2023 року

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет: цифрових, освітніх та соціальних технологій
Кафедра: соціогуманітарних технологій
Ступінь вищої освіти: *магістр*
Галузь знань: 01 Освіта/ Педагогіка
Спеціальність: 011 Освітні, педагогічні науки
Освітньо-професійна програма: Освітні, педагогічні науки (Інклюзивна освіта)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Оксана ЖУК

« ___ » _____ 202__ р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Дендак Анастасії Сергіївни

1. Тема кваліфікаційної роботи *Інклюзивна освіта в дошкільних навчальних закладах: методологічні аспекти*

Керівник роботи *Потанюк Лілія Миколаївна, к. пед. н., доцент*

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від «14» січня» 2023 року
№ 36/01 –02

2. Строк подання здобувачем вищої освіти кваліфікаційної роботи
«10» грудня 2023 р.

3. Вихідні дані до роботи: науково-педагогічна література, періодичні видання, науково-методичні розробки вітчизняних та зарубіжних авторів.

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): аналіз літературних джерел за темою кваліфікаційної роботи, виклад загальної проблеми і вибір напрямів дослідження; опис рішення загальної проблеми та основних методів дослідження; методика для проведення експерименту, експериментальне дослідження та аналіз його результатів.

5. Перелік графічного (ілюстрованого) матеріалу: 1 таблиця

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
<i>Перший розділ «Інклюзивна освіта: теоретичний аспект»</i>	Доц. Потапюк Л.М.		
<i>Другий розділ «Перспективи розвитку системи освіти осіб з особливими потребами»</i>	Доц. Потапюк Л.М.		
<i>Висновки</i>	Доц. Потапюк Л.М.		

7. Дата видачі завдання «17» січня 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	<i>Обґрунтування теми</i>	до 01.02.23 р.	Виконано
2.	<i>Огляд літератури з досліджуваної проблеми</i>	до 01.04.23 р.	Виконано
3.	<i>Перший розділ</i>	до 01.06.23 р.	Виконано
4.	<i>Другий розділ</i>	до 01.09.23 р.	Виконано
5.	<i>Висновки та пропозиції</i>	до 15.09.23 р.	Виконано
6.	<i>Формування списку використаних джерел</i>	до 01.10.23 р.	Виконано
7.	<i>Формування додатків</i>	до 15.10.23 р.	Виконано
8.	<i>Оформлення ілюстративного матеріалу</i>	до 01.11.23 р.	Виконано
9.	<i>Нормоконтроль</i>	до 01.12.23 р.	Виконано
10.	<i>Інструментальна перевірка на академічний плагіат</i>	до 08.12.23 р.	Виконано
11.	<i>Представлення кваліфікаційної роботи магістра до захисту</i>	до 10.12.23 р.	Виконано

Здобувач вищої освіти _____ Дендак А.С.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ Потапюк Л.М.

АНОТАЦІЯ

Дендак А. С. Інклюзивна освіта в дошкільних навчальних закладах: методологічні аспекти. Рукопис.

Кваліфікаційна робота магістра ОПП «Освітні, педагогічні науки (Інклюзивна освіта)» спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки». Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2023.

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У роботі досліджено: у першому розділі здійснено теоретико-методологічний аналіз наукових психолого-педагогічних джерел з проблеми дослідження; проаналізовано законодавчі, нормативно – правові документи та методологічні аспекти які забезпечують впровадження інклюзивної освіти. У другому розділі охарактеризовано інноваційні методи навчання в закладах освіти з дітьми з ООП. Здійснено експериментальне дослідження щодо стану розвитку інклюзивної освіти в сучасних умовах.

У результаті дослідження доведено наявність проблем при організації освітнього процесу (недостатнє забезпечення матеріально-технічної бази; необізнаність адміністрації закладів освіти щодо наявності субвенцій; недосконалість нормативно-правової бази та її розбіжності у впровадження в практику; недостатність державного дофінансування у розвитку та модернізації інклюзивного навчання; зниження мотивації педагогічних працівників через недостатню фінансову винагороду за працю).

Означені перспективні нововведення у педагогічній діяльності осіб, які безпосередньо працюють з дітьми з ООП, та шляхів усунення наявних проблем. Розроблено методичні рекомендації, які мають поповнити знання сучасних педагогів інноваційними методами навчання дітей з ООП.

Ключові слова: *«інклюзія», «концепція інклюзивного навчання», «реалізація», «універсальний дизайн».*

ANNOTATION

Dendak A. Inclusive education in preschool educational institutions: methodological aspect. Manuscript.

Qualification work of the master of OPP "Educational, pedagogical sciences (Inclusive education)" specialty 011 "Educational, pedagogical sciences". Lutsk National Technical University. Lutsk, 2023.

The qualification work of the master consists of an introduction, two sections, conclusions, a list of used sources, appendices.

The paper investigates: the first section provides a theoretical and methodological analysis of scientific psychological and pedagogical sources on the research problem; analyzes legislative, regulatory and methodological aspects that ensure the implementation of inclusive education. The second section describes innovative teaching methods in educational institutions with children with SEN. An experimental study on the state of development of inclusive education in modern conditions is carried out.

The study proves the existence of problems in the organization of the educational process (insufficient provision of the material and technical base; lack of awareness of the administration of educational institutions about the availability of subventions; imperfection of the regulatory framework and its discrepancies in implementation in practice; lack of state funding for the development and modernization of inclusive education; reduced motivation of teachers due to insufficient financial remuneration for work).

The article identifies promising innovations in the pedagogical activities of people who work directly with children with SEN and ways to eliminate existing problems. Methodological recommendations have been developed to replenish the knowledge of modern teachers with innovative methods of teaching children with SEN.

Keywords: *"inclusion", "concept of inclusive education", "implementation", "universal design"*.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	9
1.1. Теоретичні аспекти впровадження інклюзивної освіти у вітчизняний простір	9
1.2. Сучасний стан розвитку інклюзивної освіти в Україні	19
1.3. Методологічні аспекти в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами	25
РОЗДІЛ 2. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ	34
2.1. Практичний досвід освітньої інтеграції	34
2.2. Впровадження інноваційних технологій в інклюзивній освіті: методологічний аспект	40
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57
ДОДАТКИ	63

ВСТУП

Актуальність дослідження. Інклюзивне навчання як нова адаптована форма здобуття освіти дітьми з особливими освітніми потребами (з порушеннями психофізичного розвитку) а також з можливістю включення до всіх сфер життєдіяльності впевнено розвивається на теренах України. Беззаперечно інклюзивне навчання потребує модернізації, та безбар'єрної організації освітнього процесу. Побудова якісного та результативного навчання для осіб з особливими освітніми потребами (далі ООП), є процесом тривалим та складним. Тому, педагогічний процес потребує впровадження інноваційних підходів та модифікації наявної навчальної програми. В першу чергу таке навчання має враховувати індивідуальні та вікові можливості розвитку кожної дитини. Першочергова мета – це формування життєвих компетентностей, які будуть фундаментом для формування навичок практичної життєдіяльності, соціалізації, трудової самореалізації, розвитку навичок та творчих здібностей.

Інклюзивна освіта має за мету прагнення до досконалості без шкоди для усіх учасників освітнього процесу, забезпечення всім учням рівних можливостей, незалежно від труднощів, з якими вони стикаються, очікування найкращого результату від кожного учня, розвиток його повного потенціалу, враховуючи при цьому особливі освітні потреби. Інклюзивна освіта передбачає перетворення закладів освіти на справжню спільноту, яка могла б сприяти почуттю включеності та взаємної підтримки для кожної дитини.

Об'єктом дослідження є інклюзивна освіта як ланка освітнього процесу.

Предмет дослідження – психолого-педагогічні, методологічні аспекти інклюзивної освіти.

Мета дослідження – обґрунтувати й з'ясувати специфіку психолого-педагогічних аспектів та впровадження в практику інноваційних технологій у інклюзивних групах. Вивчення основ, методик та можливостей використання інноваційних технологій у роботі з дітьми з ООП. Проаналізувати розвиток інклюзивної освіти в Україні. Дослідити актуальні проблеми на шляху вдалого

впровадження освітніх реформ у галузі освітньої діяльності через призму поглядів сучасних практикуючих педагогів які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами. Пошук перспектив удосконалення навчального процесу в закладах освіти.

Для досягнення поставленої мети визначені такі **завдання** :

- розкрити теоретичні аспекти інклюзивної освіти;
- показати особливості організації навчально-виховного процесу в інтеграційній групі;
- охарактеризувати та проаналізувати інноваційні технології в освітній діяльності;
- провести власне дослідження, спрямоване на виявлення недоліків у розвитку інклюзивної освіти в Україні станом на сьогодні.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз інформаційних джерел); емпіричні (спостереження, експеримент, бесіда, анкетування).

Наукова новизна. Експериментально перевірено організацію інклюзивної освіти, розроблено методичні рекомендації інноваційних методів навчання дітей з ООП.

Практичне значення дослідження. Результати та висновки дослідження можуть бути використані в процесі впровадження інноваційних методів навчання та розробки навчально-методичного забезпечення для осіб з ООП.

Апробація результатів роботи. Основні положення і результати досліджень за темою кваліфікаційної роботи оприлюдненні у формі публікацій статей у наукових фахових виданнях [22] та тез доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях [21; 23].

Структура роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 79 сторінок. Робота містить одну таблицю. Список використаних джерел налічує 52 найменувань і розміщений на шістьох сторінках. Робота містить вісім додатків.

РОЗДІЛ 1. ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА : ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

1.1. Теоретичні аспекти впровадження інклюзивної освіти у вітчизняний простір

Сучасна освіта має на меті підготовку дітей до викликів сучасності та запитів сьогодення. Єдиний спосіб реалізації – це інклюзивна освіта, що гарантує високу якість надання освітніх послуг без дискримінації.

Інклюзивну освіту можна представити як підхід до процесу навчання та виховання. Його мета полягає в тому, щоб об'єднати освітні можливості всіх дітей, даючи їм можливість розвивати свій індивідуальний потенціал. Цей підхід покликаний гарантувати повну включеність у соціальне життя.

Ключовим елементом інклюзивної освіти є створення простору, який забезпечить безперешкодний доступ кожній дитині а також наявність технологій які уможливають процес навчання для дітей з ООП. Першочергове – це здобуття знань, розвиток соціальних навичок таких як співпраця, впевненість у власних силах, здатність контролювати свої емоції а також розвиток навичок та творчих здібностей.

Важливим компонентом для розвитку інклюзивної освіти є адекватне поширення інформації, вивчення передового педагогічного досвіду та практики інклюзії, що мали місце в західних та пострадянських країнах.

Базовий принцип інклюзивної освіти зорієнтований на реалізацію широкої доступності для усіх без винятку учасників освітнього процесу та людського суспільства. Однак суспільство потребує переформування свідомості та лояльності до осіб з ООП. Адже застаріле сприйняття є головною з причин, які гальмують включення таких дітей в усі сфери життєдіяльності.

У зв'язку з цим все частіше порушуються актуальні аспекти окресленої проблеми. Так, проблематика інклюзивної освіти розглядається в працях зарубіжних науковців Д. Бішопа, Д. Гарнера, М. Кінг-Сірса, Д. Леско, М. Уїлла, Б. Крауфа, А. Дайсона, Д. Попойнта, Д. Річлера, М. Фореста, Д. Фрайзена, П.

Міттлера, Р. Хайкі та ін. Серед вітчизняних учених проблема інклюзивної освіти перебуває в центрі уваги В. Бондаря, Л. Даниленко, Т. Бут, А. Колупаєвої, А. Колупаєва, Н. Купустин, Ю. Найда, Л. Потапюк, Л. Прядко, Н. Сабат, В. Ткачук, Л. Савчук, Е. Ямбург, Т. Сак, М. Сварник, Н. Софій, П. Троханіс, С. Юсфін, Є. Ярської-Смирнової та ін. В наслідок плідній праці вищезгаданих науковців розробляється стратегія та протиріччя інклюзивної освіти. Ефективні механізми інвестування інклюзивних навчальних закладів а також просвітницька робота серед їх керівників. Вивчення інноваційний методик навчання та їх апробація. Підготовка висококваліфікованих майбутніх фахівців для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Створення та вдосконалення нормативно-правової бази.

З методологічної точки зору інклюзивну освіту можна визначити як спосіб організації освітнього процесу (навчання та учіння), який враховує різні потреби групи дітей, які навчаються разом. Різноманітність потреб може проявлятися при організації темпу роботи, інтересах, здібностях, рисах особистості, когнітивній компетенції, фізичній підготовці, світогляді, цінностях. Інклюзивна освіта не передбачає підготовки окремого освітнього шляху, а спрямована на задоволення індивідуальних потреб через стандартні групові заняття.

В інклюзивній освіті пріоритет надається саморозвитку та самореалізації дитини. Проте процес навчання і виховання здійснюється насамперед за моделлю навчання, яка ґрунтується на співпраці. Завдяки такому підходу природне розмаїття учнів у класі розглядається як перевага, а не як перешкода для досягнення спільних освітніх цілей. Тому основою інклюзивної освіти є гнучкість форм і методів навчання. Це гарантує, що кожна дитина отримує підтримку, та відчуватиме себе повноцінною частиною суспільства.

Варто підкреслити, що інклюзивна освіта на теренах України потребує швидких і масштабних дій, щоб кожен громадянин нашої держав мав змогу скористатися високоякісною освітньою системою, і як наслідок, бути краще підготовленим до самостійного життя та особистісної реалізації. В першу чергу

це виважений та далекоглядний підходу з боку державних органів влади та громадськості.

ЮНЕСКО розглядає інклюзію як задоволення базових освітніх потреб усіх без винятку. Наголошує на необхідності забезпечення високої якості освітнього процесу, в основі якої лежить сприйняття індивідуальних особливостей розвитку дітей та позитивного ставлення. Психофізіологічні порушення повинні розглядатися як можливість для розвитку а не як проблема. Тому рух у напрямі інклюзії – це не тільки технічна або організаційна зміна, але і певна філософія в освіті [51].

Інклюзивна освіта – це освіта, яка максимально використовує доступні ресурси, в якій солідарність дій і спільна відповідальність є ключовими цінностями. Її реалізація є не лише соціальним викликом, а й ефективним інструментом навчання співпраці між установами, закладами, школами та дитсадками.

В основу такого навчання покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію. А також створює відповідні умови для отримання якісної освіти при взаємодії різних інституцій. Інклюзивна освіта беззаперечно визнає, що всі діти мають можливість отримувати освіту та повноцінно навчатися в закладах освіти. Відмінні особливості дітей з ООП гідні поваги, толерантного відношення та є джерелом навчального досвіду для всіх учасників освітнього процесу.

Інклюзивна освіта є основною освітньою політикою європейських країн. Основним документом, який задає цю тенденцію, є Саламанська декларація (1994). Саме у ній вперше прозвучав термін «інклюзивна освіта». Декларацію прийняли представники 92 урядів і 25 міжнародних організацій. Міжнародний документ наголошує на необхідності проведення освітніх реформ на шляху розвитку інклюзії. В Україні ще не запроваджена модель інклюзивної освіти, але ми впевнено рухаємося в напрямку її розвитку та ефективного впровадження.

«Розрізняють вужче й ширше розуміння інклюзивної освіти. Вужче розуміння інклюзії – це «включення» дітей з особливими освітніми потребами та дітей з інвалідністю в загальноосвітні навчальні заклади. Ширше розуміння інклюзивної освіти полягає в позитивному ставленні до багатоманітності учнів, цінуванні та врахуванні відмінностей кожного учня» [6].

«Відповідно до ширшого розуміння інклюзивної освіти та міжнародних документів, діти з особливими освітніми потребами – це особи до 18-ти років. Неповнолітні потребують колосальної підтримки в навчальному процесі (діти з порушеннями психофізичного розвитку, діти – біженці, діти із сімей з низьким прожитковим мінімумом, діти – представники національних меншин, діти із сімей з низьким прожитковим мінімумом, працюючі діти, діти з інвалідністю діти-мігранти, діти – представники релігійних меншин, діти із сімей з низьким прожитковим мінімумом, діти-сироти, діти із захворюваннями СНІД/ВІЛ та інші)» [8, с. 11–12].

«На теренах України поняття «дитина з особливими освітніми потребами» використовується у вужчому розумінні. Законодавство визнає лише дітей з порушеннями психофізичного розвитку (порушення слуху, зору, інтелекту, мовленнєві порушення, порушення опорно-рухового апарату, емоційно-вольові порушення, аутизм, складна структура порушень (розумово відсталі сліпі чи глухі, сліпоглухонімі тощо)) та дітей з інвалідністю (класифікацію групи інвалідності визначає комісія під час проведення медико – соціальної експертизи)» [10].

Отже, інклюзивна освіта – це сучасний підхід до навчання та виховання дітей, яка стає вимогою сьогодення. Її головна мета полягає в тому, щоб створити оптимальні умови для розвитку, незалежно від особливостей потреб, з якими стикнулася людина. У найближчі роки роль людей з ООП в суспільстві ставатиме все більш важливою [35, с. 6–11].

До нині люди з ООП не згадувалися в публічному дискурсі. Тенденції в цьому питанні змінюються, оскільки у таких людей зростають шанси на гарне і стабільне майбутнє. Фахівці, які в майбутньому займатимуться інклюзивною

освітою, або стануть частиною неї, будуть цінними працівниками. Здатність знаходити підхід до людей з труднощами в навчанні буде актуальним питанням та відповідатиме запитам суспільства. Адже, відповідно до статистичних даних (наведені в наступному підрозділі), народжуваність осіб з ООП стає дедалі більшою.

Тому існує потреба адаптувати заклади освіти таким чином, щоб була можливість розвитку дитини відповідно до її здібностей. Участь у класному чи груповому житті підтримує та розвиває соціально-емоційні компетенції. Це є особливо важливо в інклюзивному навчанні, де відбувається індивідуальний розвиток дитини.

Інклюзивна освіта також базується в певній мірі і на персоналістичній педагогіці, де виховання спирається на педагогічній любові до вихованців, гармонія між інтересами групи, збалансована любов – це любов не лише до себе, а й до інших.

Сьогодні ідея інклюзивної освіти – це доступ до навчання для всіх дітей, єдині цілі та освітня програма, яка враховує гармонійний розвиток дітей та впровадження системи підтримки спеціалістів, які беруть участь у навчальному процесі. Така форма організації навчання є інноваційним підходом у навчанні дітей з особливими освітніми потребами, та адаптується до потреба. Адаптація відбувається на рівні освітнього середовища, модифікація програм, методів, засобів навчання, здійснення індивідуального підходу, новітніх комп'ютерних технологій а також диференційованого навчання. Навчання таких дітей здійснюється при психолого-педагогічному супроводі, що здійснює міждисциплінарна команда спеціалістів (вчителів, соціальних і корекційних педагогів, психологів, батьків та ін.).

А отже, створення сприятливого та оптимального клімату в освітньому середовищі є першочерговою умовою успішного та результативного включення дитини з ООП. Прийняття та розуміння такої дитини, визнання її рівноправним членом дитячого колективу, толерантне та дружлюбне відношення – фактори реалізації доступної освіти та інклюзивного навчання.

«Порядок денний сталого розвитку до 2030 року обіцяє «нікого не залишити осторонь», тому що розвиток не буде сталим, якщо він не базуватиметься на правах людини та основних свободах для всіх. Щоб побудувати більш стійкі суспільства, ми повинні поставити права людей з обмеженими можливостями в центр наших зусиль, щоб дати можливість кожному максимально використати можливості для особистої реалізації» [32].

Відповідно до вищесказаного можемо стверджувати, що спільними для усіх визначень інклюзивної освіти є положення ЮНЕСКО: а) інклюзивна освіта це можливість дотримання права на освіту а також забезпечення принципу доступності для усіх без винятку. Прийняття поняття «особи з особливими освітніми потребами» в ширшому контексті. б) забезпечення універсального дизайну, виявлення й усунення бар'єрів як однієї з головних умов впровадження інклюзивною освіти. Безперешкодний доступ до закладів освіти – пріоритет. в) забезпечення почуття значущості особистості, створення позитивного мікроклімату у класі/групі [51].

Відповідно до зазначених вище положень, бачимо, що інклюзивна освіта – це не просто долучення дитини з особливими потребами до освітнього процесу. Це створення в такій групі спеціального освітнього простору а також інноваційного підходу до навчання категорії таких осіб, модифікація навчальної програми. А також, передбачена розробка індивідуального плану розвитку дитини та створення спеціального місця для навчання яке буде облаштоване з врахуванням індивідуальних та вікових можливостей.

Успішне впровадження інклюзивної освіти неможливе без підтримки законодавчих установ. Потреби суспільства вимагають змін та трансформацій у освітній галузі. Закони України «Про дошкільну освіту» [26], «Про загальну середню освіту» [28], «Про позашкільну освіту» [30] зазнають внесення корективів для покращення організації інклюзії та її розвитку. Положення передбачають:

- організацію підготовки майбутніх кадрів для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, підвищення кваліфікації працюючих педагогів;
- розвиток безбар'єрної інфраструктури (універсальний дизайн);
- вкорінення в суспільстві позитивної думки щодо інклюзивної освіти та толерантного ставлення. Залучення ЗМІ для масового подання інформації;
- зменшення кількості дітей у групах, де є діти з ООП;
- проведення психологічних та навчальних тренінгів для батьків і педагогічних працівників з метою адекватності реакцій на зміни в суспільстві, а також формування навичок гнучкості та стресостійкості;
- потреба у застосуванні інноваційних освітніх технологій, вміння педагогів пристосовувати навчальну програму відповідно до індивідуальних особливостей;
- становлення і розвиток освітньо – виховних інституцій, навчальних закладів різних типів та загалом освітньої системи осіб з порушеннями розвитку.

Як бачимо, наявний прогрес у розвитку інклюзивної освіти. Процес цей досить тривалий та складний, який детермінований розвитком суспільства упродовж кількох століть.

Надання освітніх послуг дітям з ООП розвивалося еволюційним шляхом як за рубежом так і в Україні. Спочатку це були спроби індивідуального навчання, згодом групового. З часом з'явилась потреба створення окремих навчальних закладів для осіб з порушеннями психофізичного розвитку. Довготривалий процес становлення інклюзії та трансформації свідомості людей зумовлюється складною історією боротьби українського народу за честь, свободу та право на існування.

Відколи Україна набула незалежності, освіта осіб з особливими потребами зазнала низку етапів розвитку. Політичні, соціальні та культурні

процеси пережили ряд трансформацій функціонування дітей з ООП. Значна частина змін відбулася у співпраці з європейським освітнім простором.

Зокрема, соціокультурні процеси та суспільно-політичні, що діялися в країні на стежині приєднання України до зарубіжного освітнього простору, спричинили виокремлення наведених нище етапів розвитку освіти дітей з різними нозологіями:

I етап (1991 – 2000 рр.). Початок впровадження та розвитку спеціальної системи освіти, який бере свій початок з затвердження міжнародних документів, які забезпечують дотримання прав та свобод кожного громадянина. Державотворчі органи впроваджують положення в основних законодавчих актах України, права на здобуття освіти всіма громадянами, в тому числі осіб з ООП, у загальноосвітній простір. Основна ідея цього етапу це «державоцентриська» освітня система. Формування жорсткої регламентації освітнього процесу, ознаки інституалізації.

II етап (2001 – 2010 рр.). Система освіти з особливими освітніми потребами характеризується переходом від інерційної організації навчального процесу до прискореного науково-технічного прогресу. Зміни в галузі освіти випереджають зміни в інших сферах та створюють підґрунтя. Орієнтація системи освіти покладається на перспективу потреб соціально-економічного розвитку, підвищення якості надання освітніх послуг та активізації стихійного інтегрування дітей з ООП до навчальних закладів.

III етап (2011 р. – донині). Тенденція збільшення народжуваності дітей з ООП призводить до потреби у розбудові системи освіти. Наявний попит для оптимізації спеціальних навчальних закладів та впровадження інклюзивної освіти на теренах України з загальноосвітні заклади. Перекваліфікація та виокремлення нових спеціальностей у визах навчальних закладах, які будуть задовольняти потреби суспільства та надавати кваліфіковану допомогу батькам та особам з ООП [15].

Інклюзивна освіта – це проект реформування системи освіти, метою якого є побудова якісної освіти для всіх без винятків та дискримінації. Навчання в

такому форматі стане корисне як для дітей з ООП, так і для інших членів суспільства. Таким чином, кожна особистість буде почувати себе потрібною та частиною соціуму.

Впровадження інклюзивного навчання сприяє когнітивному розвитку, соціальному, комунікативному, фізичному, сенсорному та особистісному. Діти з ООП оволодівають новими вміннями та навичками через наслідування поведінки ровесників а також розвивають свої здібності та таланти. Також це чудова можливість для активної участі в громадському та культурному житті.

Завдяки взаємодії між дітьми з ООП та іншими дітьми в інклюзивних класах налагоджуються міжособистісні дружні відносини. А також, з плином часу, діти природно сприймають таких дітей та набувають навичок толерантного ставлення до людських відмінностей, стають більш чуйними, емпатійними та готовими до взаємодопомоги [15, с. 47–48].

Варто зазначити суттєві переваги впровадження інклюзивної освіти для педагогів та фахівців. Учителі вдосконалюють свої педагогічні вміння, впроваджують у своїй практичній діяльності інноваційні методи навчання та краще розуміють індивідуальні особливості учнів; оволодівають дієвими формами співпраці, що дає їм змогу ефективно сприяти розвитку особистісних та соціальних навичок; спеціалісти котрі співпрацюють з педагогами (медики, педагоги спеціального профілю, інші фахівці) вчаться сприймати дітей цілісно, а також результативніше організувати навчальний, виховний та реабілітаційний процеси.

Концепція сучасної інклюзивної освіти характеризується такими особливостями: доступність для всіх учасників освітнього процесу, стійкі освітні цілі, які враховують гармонійний розвиток учнів, гнучку систему, диференційований підхід, набуття нових знань та вдосконалення педагогічної майстерності працівниками освітніх інституцій, впровадження інноваційних методів роботи, підтримки спеціалістів, що співпрацюють і реалізують спільну освітню програму.

Можемо стверджувати, що інклюзивна освіта набуває широких масштабів. Наведені нами вище переваги організації інклюзивної освіти, це прийняття індивідуальності, включення та забезпечення рівноправства. Тенденція народжуваності дітей з ООП щороку зростає. Саме тому, свідомість сучасного суспільства потребує трансформації та гнучкості. Це у свою чергу спонукає до пошуку інноваційних рішень, щодо залучення дітей з ООП в усі сфери життєдіяльності.

Безперечно, реалізація єдиної, гнучкої програми навчання в інклюзивних класах вимагає від педагогів переходу від традиційних методів навчання до диференційованих. Таким чином діти з ООП будуть залучені до участі в культурному, соціальному та політичному житті, щоб побудувати світ який стане плюралістичним, відкритим та заснованим на апробованих педагогічних методиках. Тільки тоді наше суспільство стане справді інклюзивним.

Однак, люди з різними нозологіями і надаль продовжують стикатися з неприйняттям, насильством, дискримінацією та відчуженням. Підставою такого відношення є неготовність сучасного суспільства до кардинальних змін у своїй філософії. Це зумовлено тим, що факт наявності людей з ООП не є усвідомлений, або навмисне проігнорований пересічними громадянами. Важливість впровадження змін на державному та соціальному рівні прослідковують лише ті особи, котрі безпосередньо стикаються з наявною проблемою, або ж їх члени родини.

Головним аспектом впровадження ефективної інклюзивної освіти є взаємодія інституцій та їх співпраця, удосконалення нормативно-правового забезпечення, удосконалення методичного, технічного та кадрового забезпечення інклюзивної освіти, високий рівень знань надавачів освітніх послуг та забезпечення архітектурної доступності. У випадку якісної співпраці особи з ООП матимуть шанс почуватися активними членами суспільства та повноцінне включення в культурне та громадське життя.

Сучасний стан розвитку інклюзивної освіти аналізуємо в наступному підрозділі.

1.2. Сучасний стан розвитку інклюзивної освіти в Україні

Розвиток інклюзивної освіти в Україні – актуальне питання сьогодення. Відбувається ліквідація соціальної ізоляції дітей з особливими освітніми потребами. Сучасна соціальна модель сприймання осіб з різними нозологіями зазнає позитивних трансформацій. Це у свою чергу стає фундаментом для адекватних реформ у галузі освіти та соціальному житті.

Вагомий здобуток впровадження інклюзивної освіти в Україні відбувся у період з 2008 – 2013рр. під час реалізації канадсько-українського проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами в Україні». Канадська агенція надала повну фінансову підтримку для вивчення даного питання. Завдяки активній участі Канадського центру міжнародного розвитку (CIDA), Університету Грента МакЮена, Національної Асамблеї інвалідів України Всеукраїнського фонду «Крок за Кроком» та провідної наукової установи Інституту спеціальної педагогіки НАПН України були сформульовані основні пропозиції щодо покращення розвитку інклюзивної освіти. Проведений моніторинг та наукова співпраця мали неабияке значення для створення основних загальнодержавних документів, і розроблення відповідних матеріалів для урядових інституцій.

На основі напрацювань вищезгаданого проекту, Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, були розроблені методичні напрацювання та програмне забезпечення інклюзивного навчання для педагогічних коледжів, університетів, закладів післядипломної педагогічної освіти. А також важливим аспектом є залучення батьків дітей з ООП, для яких було підготовлено посібники та методичні матеріали. Реалізація проекту – вагомий крок у свій початок для перспективних нововведень та трансформації інклюзивної освіти.

Загалом, щороку кількість проектів щодо підтримки інклюзивного навчання зростає. Так, у 2018 – 2019 рр. було створено ряд проектів які мали за мету залучення дітей з ООП у сферу культури та мистецтва.

У Волинській області селі Жидичин, за підтримки Українського культурного фонду, наприкінці вересня стартував перший інтеграційний проект. Суть якого – створення сучасної музичної школи та впровадження у ній інклюзивної освіти для осіб з ООП. Завдяки фонду було створено п'ять музичних класів за такими напрямками: сопілка, скрипка, акордеон, фортепіано та гітара [6]. (Див. дод. А).

У Києві, в рамках фестивалю «Арсенал Ідей» було організовано перформативний простір (див. дод. Б). Було створено 5-ти денний театральний міні-фестиваль з інтерактивним та комфортним середовищем, який передбачав забезпечення соціальної взаємодії між учасниками та присутніми. Проект мав на меті залучити усіх членів суспільства до цікавої театральної програми, воркшопів, імпровізацій та інших захоплюючих заходів. «Більше, ніж гра» став простором взаємодії та артистичних відкриттів для дітей з різними нозологіями, їхніх батьків, педагогів та всіх охочих [20].

Варто також зазначити, що у Київському національному академічному театрі оперети було організовано проект «Арт-дія-інклюзія» (див. дод. В). Відбулися покази вистави «АндерСон» з описовою оповіддю (аудіодискрипцією) та партисипативні заняття для незрячих/слабозорих дітей. Аудіодискрипція (тифлокоментування) – це голосовий супровід, який за допомогою спеціальних технічних пристроїв передає інформацію до слабозорого глядача. Це можливість зрозуміти що відбувається довкола, опис акторів їх вбрання, міміка, наявні декорації, дії сценічних персонажів та інше. Організатори даного проекту також вперше в Україні, видали збірку дитячих п'єс «Магія театру» шрифтом Брайля [2].

Проект «Ті, хто підкорив темряву» за підтримки організації «Української спілки осіб з інвалідністю – УСІ» організував гастрольний тур до Литви. Це концерти, у яких брали участь українські і литовські виконавці з важкими порушеннями зору (див. дод. Г).

Виступ відбувся у супроводі естрадно-симфонічного оркестру Національного театру ім. М. Заньковецької. До проекту було залучено незрячих виконавців з різних куточків України та Литви [37].

Перспективним наміром для підтримки осіб з вадами зору став проєкт «Торкнутися слова. Це можливо!» реалізований Всеукраїнською громадською організацією. Завдяки ньому було видано інклюзивне видання поезій із застосуванням універсального дизайну.

Креативна книга була створена для дітей з різноманітними нозологіями. Так, для слабозорих дітей книга зі пласкодруктованим збільшеним кеглем, шрифтом Брайля або у аудіоформаті MP3, WAV та форматі DAISY для прослуховування і можливістю завантаження. У паперовій книзі розміщений QR-код за, яким можна перейти на сайт де наявна книга у вільному доступі для скачування у текстовому форматі DOCX та PDF. На сайті є можливість перегляду рекламного ролика книги а також відеопоезій, перекладених на жестову мову кожного з авторів.

Додатково книгу доповнює флеш накопичувач, на якому записана книга у всіх цих форматах та відео. У створенні книги взяли участь автори України які мають особливі освітні потреби. Такий задум, має на меті прищеплення толерантного ставлення до осіб з різними нозологіями а також покращення сприйняття громадськістю, подолання стереотипних думок, впровадження інноваційних методів для розвитку мистецтва [27].

Вагомий внесок у розвитку інклюзивної освіти належить також Благодійному фонду «АІК», який представляє інтереси людей з ООП в Україні та втілює ідеї інклюзії в українському суспільстві після офіційної реєстрації у 2002 році і дотепер. Команда фонду запускає низку проєктів які мають за мету підтримку та соціалізацію людей з ООП.

За підтримки фонду було організовано ряд вебінарів, інтенсивів, допомога з працевлаштуванням людей з ООП, безкоштовні навчання, психологічна підтримка. У 2022 році був створений проєкт «Мені потрібна допомога», який спрямований на допомогу людям з ООП, які опинилися у

складних життєвих обставинах після повномасштабного вторгнення росії проти України (адресна гуманітарна допомога, евакуація осіб з ООП) [3].

Інклюзивний майданчик, створений за фінансування американського подружжя Едді та Тетяни на території центру соціальних послуг «Джерело» з'явився у Львові 22 серпня 2023 року (див. дод. Д). Унікальний проект характеризується доступністю креативністю та практичністю використання дітьми з ООП.

Парк займає понад 1 100 кв м простору для розваг дітей з ООП. Наявні гойдалки та качелі для дітей на кріслах колісних, велика гірка та розваги для дітей з розладами спектру аутизму, мініфутбольне поле та багато цікавого, для розвитку сенсорики та емоційного розвантаження.

Простір для відкриттів поділений на дві зони – для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату та дітей з розладами спектру аутизму. Усе продумано до найменших дрібниць задля безпеки та доступності кожної дитини.

У першій зоні – знаходяться гойдалки та кругові каруселі, які мають спеціальні паси безпеки, що надійно фіксують дітей. Призначенні для дітей з ДПЦ (дитячий церебральний парліч) та інші фізичні обмеження. Важливим аспектом для розвитку дитини є закріплення дитини обличчям до парку. Це дасть можливість бачити всю красу навколишнього середовища, розвивати естетичні почуття.

Друга зона майданчика – це сенсорна локація. Там розміщені: звукові панелі, на яких можна грати, та насолоджуватись різноманітністю мелодій; кольорові гумові іграшки, які розвивають дрібну моторику рук а ще викликають позитивні емоції як для дорослих так і для дітей [38].

Беручи до уваги вищесказане, можемо констатувати, що розвиток інклюзивної освіти з кожним роком прогресує. Змін, пов'язаних із запровадженням інклюзії та інклюзивного навчання, зазнали фактично всі ланки суспільного життя. На даному етапі розвитку інклюзивної освіти, дитина з ООП може бути включена в освітній навчальний процес, брати участь у сфері культури та мистецтва, мати можливість працевлаштуватися.

На законодавчому рівні, держслужбовці вносять ряд корективів, які гарантують кращий рівень життя особам з ООП. У Законі України від 23.05.2017р. № 2053 –VIII «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг», було додано пункти а саме: створенням належних умов для здобуття освіти особами з ООП з урахуванням їхніх індивідуальних потреб та особливостей в умовах інклюзивного навчання; доступність для осіб з ООП зокрема можливість підвезення учнів чи вихованців до місця навчання. Шкільні автобуси мусять бути пристосовані для транспортування дітей з різними нозологіями до закладів освіти та їх безперешкодного повернення; забезпечення права на навчання за допомогою найбільш доступних та комфортних для таких осіб мови, методів і способів спілкування, зокрема навчання жестовою мовою, шрифтом Брайля, організація навчання дітей з вадами зору, а також створення безпечного освітнього середовища відповідно до законодавства за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів [29].

Зокрема у процесі інклюзивного навчання слід надавати наступні соціальні послуги: соціальні, психологічні, медичні; педагогічні (спрямовані на здобуття освіти, розвиток вмінь та здібностей на основі державних гарантій та стандартів з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей); інформаційні, соціально-побутові; архітектурні (забезпечення доступності (універсальний дизайн); юридичні.

Задоволення запитів дітей з ООП, зміст та обсяг потрібних соціальних послуг у процесі життєдіяльності визначається індивідуально в залежності від наявної нозології. Так, основною ланкою підтримки є створення індивідуального плану та рекомендації медичних, психологічних чи корекційних фахівців.

Нормативні документи передбачають надання таких соціальних послуг:

1) розробку індивідуального плану (програми) розвитку дитини з ООП; модифікація навчальної програми відповідно до її можливостей а також створення сприятливих умов для розвитку;

2) організацію занять які мають на меті набуття соціально-побутових навичок (культурно-гігієнічні навички, самообслуговування, комунікації, позитивної поведінки, харчування, орієнтування у просторі тощо);

3) психокорекція, яка має на меті поліпшення взаємин у соціумі, самовираження особистості та консультацій, щодо активної взаємодії з оточуючими;

4) психодіагностика, яка спрямована на вивчення соціально-психологічних характеристик особистості, організацію корекційно-реабілітаційної, корекційно-виховної роботи та супроводу, організацію лікувальних занять;

5) правова допомога (консультування та допомога щодо захисту прав та інтересів дитини; надання інформації про наявні види соціальних послуг тощо);

6) організацію оздоровчого дозвілля, спортивних та інших видів діяльності [19].

Варто простежити динаміку розвитку інклюзивної освіти у позитивній динаміці. Наведемо офіційні статистичні дані значного збільшення кількості дітей з ООП, які отримують освіту в інклюзивних класах.

«У 2021/2022 н. р. кількість учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах ЗЗСО збільшилась на 7608 осіб і становить 32686 учнів (у 2020/2021 – 25078 учнів). Кількість інклюзивних класів зросла на 4535 одиниць і становить 23216 таких класів. Для забезпечення особистісно-орієнтованого навчання в інклюзивних класах введено 22758 ставок асистентів вчителя, що на 5543 більше, ніж у минулому році (17215)» [36].

«Загалом за останні п'ять років досягнуто: зростання більше ніж у 4,5 разів кількості учнів, охоплених інклюзивним навчанням: 2017/2018 н. р. – 7179 учнів; 2021/2022 н. р. – 32686 учнів; збільшення кількості асистентів учителя у 6 разів: 2017/2018 н. р. – 3732 асистенти; 2021/2022 н. р. – 22758 асистентів; зростання кількості інклюзивних класів у 4,6 разів: 2017/2018 н. р. – 5033 класи; 2021/2022 н. р. – 23216 класів» [36].

«Збільшення кількості закладів загальної середньої освіти, в яких організовано інклюзивні класи у 2,7 разів: 2017/2018 н. р. – 2620 закладів; 2021/2022 н. р. – 7136 закладів. У 2020/2021 н. р. для дітей з особливими освітніми потребами дошкільного віку створено: 4 369 спеціальних груп у 1630 закладах дошкільної освіти, де 61 668 дітей здобувають дошкільну освіту; 3 796 інклюзивних груп у 2 242 закладах, де виховуються 6 849 дітей. У 2020/2021 н. р. в 708 закладах професійної (професійно-технічної) освіти навчалися 4 223 учнів» [36].

Можна зробити висновки, що за останні роки інклюзивна освіта зазнала значних трансформацій. Відповідно до статистичних даних від міністерства освіти України, можна стверджувати, що відбувається позитивна динаміка її впровадження. Реалізовано чимало проектів, заходів та форумів, які мають на меті включення та підтримку людей з ООП.

Враховуючи принцип демократизму й гуманізму, усунення дискримінації та рівності усіх громадян України без винятку, інклюзивна освіта сьогодні в перш чергу виступає як вимога суспільства. Наведені вище реалізовані проекти підтверджують той факт, що наше суспільство готове до впровадження нових методів залучення дітей з ООП.

1.3. Методологічні аспекти в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами

На сучасному етапі розвитку та впровадження інклюзивної освіти в Україні використовують такі загальновизнані методологічні концепції та положення, як концепція про історичне та культурне походження психіки; теорія діяльності; теоретичні положення про: системність будови психіки людини; концепція єдності закономірностей розвитку в умовах онтогенезу та дизонтогенезу; первинні і вторинні відхилення в розвитку дитини з порушеним розвитком; зони розвитку дитини (актуальну і найближчу); напрями

корекційно-педагогічної та психологічної роботи з дітьми з ООП; вага ранньої діагностики і раннього корекційно-педагогічного впливу на дитину з особливостями психофізичного розвитку; провідна роль навчання у розвитку дитини.

Одним з напрямів модернізації системи інклюзивної освіти є реалізація принципів в основі яких покладено врахування індивідуальних особливостей освітніх потреб суб'єктів освітнього процесу, можливостей, інтересів та здібностей. Це вимагає удосконалення технологій, методів та форм роботи.

Освітня технологія – це впорядкована система дій, що призводить до гарантованого досягнення соціальних і освітніх цілей.

Технологія потребує систематичного та послідовного виконання заздалегідь запланованого освітнього процесу. Незважаючи на різне розуміння терміну «освітня технологія», більшість науковців схиляються до чотирьох важливих положень:

1. Організація освітнього процесу відповідно до бажаного результату;
2. Планування освітнього процесу та послідовності дій.
3. Порівняння результатів освіти з початковим (моніторинг).
5. Корекція результатів на будь –якому етапі освітнього процесу [8].

На нашу думку, технологія інклюзивної освіти це насамперед створення умов для доступної та якісної освіти для усіх без винятку. Можна виокремити дві великі групи інклюзивних технологій: організаційні та освітні технології (рис. 1).

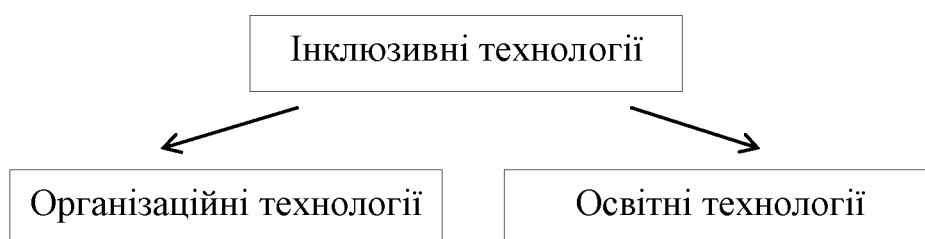

Рис. 1. Групи інклюзивних технологій у роботі з дитиною з ООП

(Чернуха Н.М., 2022).

Організаційні технології об'єднані з етапами організації інклюзивного процесу – це технології проектування та програмування, технології командної взаємодії педагогів та фахівців, технології організації доступного, структурованого та адаптованого середовища. Освітні технології широко використовуються в практичній діяльності інклюзивної освіти. Вони класифікуються відповідно до поставлених цілей та організації освітнього процесу осіб з ООП:

1. Технологія когнітивного розвитку яка спрямована на засвоєння знань вмінь на навичок: індивідуалізація освітнього процесу, технологія диференційованого навчання.

2. Поведінкова технологія ґрунтується на подоланні поведінкових труднощів під час навчального процесу.

3. Технологія соціальних компетентностей яка спрямована на формування прийнятних соціальних норм, прийняття у соціум та толерантне відношення.

4. Технологія результативності при якій відбувається оцінювання досягнень в інклюзивному підході [39].

В основу впровадження інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка реалізує доступність та однакове ставлення до всіх членів суспільства, та виключає будь –яку дискримінацію за фізичними чи психічними ознаками. Так, можемо виокремити такі принципи інклюзивного навчання:

– принцип врахування вікових та індивідуальних особливостей у процесі навчання (дитина може осягнути навчальну програму, яка буде модифікована та відповідати можливостям її виконання);

– принцип гуманізації навчання (повага до прав та свобод усіх без винятку, толерантне ставлення, створення доброзичливих відносин та взаєморозуміння між учасниками освітнього процесу);

– принцип доступності освітніх послуг (створення доступу до закладів освіти та простору який забезпечить комфортне та безпечне пересування (універсальний дизайн));

– принцип систематичності та послідовності (системний підхід, адаптація освітніх програм відповідно до вікових та індивідуальних особливостей, вибір адекватних форм, методів та засобів навчання, створення навчально-методичного забезпечення);

– принцип науковості (навчання на основі новітніх досягнень вітчизняних та зарубіжних науковців, впровадження апробованих інноваційних методик та засобів навчання, використання передового педагогічного досвіду з аналізом виявлених недоліків та їх усунення);

– принцип філософського підходу (діти з ООП не повинні викликати почуття жалю а лиш співчуття. Це у свою чергу дасть можливість організувати освітній процес адекватно та результативно);

– принцип позитивного налаштування (педагог у перспективі вбачає позитивну динаміку у розвитку дитини з ООП);

– принцип віртуалізації (застосування інформаційно-комунікативних, мультимедійних технологій у процесі навчання дітей з особливими освітніми потребами).

Відповідно до вищесказаного наявний стандартний алгоритм зарахування дитини з ООП в освітній заклад. Першочерговим є організація комплексної оцінки, на якій фахівці ІРЦ зобов'язані ознайомити батьків (одного з батьків) або опікунів (законних представників дитини) з особливими освітніми потребами з висновком про комплексну оцінку, рекомендаціями та умовами навчання з наданням психолого-педагогічних та корекційно-розвиваючих послуг у закладах освіти (у разі здобуття дитиною дошкільної чи загальної середньої освіти). А також комплексна оцінка з підготовкою відповідного висновку в якому буде вказаний відповідний рівень підтримки дитини.

Висновок про комплексну оцінку надається батькам (одному з батьків) або законним представникам дитини з особливими освітніми потребами, за заявою яких (якого) її проведено, у двох примірниках, один з яких подається батьками (законними представниками) дитини та до закладу освіти.

Зарахування дітей з ООП до інклюзивних груп здійснюється на підставі письмової заяви батьків або осіб, які їх замінюють, направлення відповідного органу управління освітою, висновку психолого-медико-педагогічної консультації з рекомендаціями щодо організації освітнього процесу, індивідуальної програми реабілітації дитини з ООП, висновку сурдолога (для дітей з порушеннями мовлення).

Керівник закладу освіти на цій підставі організовує клас з інклюзивним навчанням, створює необхідну матеріально-технічну та навчально-методичну базу. За необхідності в штатний розпис закладу вносяться зміни, зокрема вводиться додаткова ставка асистента вчителя. Також навчальний процес дитини з ООП може супроводжувати асистент дитини.

Розглянемо головні відмінності між асистентом вчителя та асистентом дитини. Асистент вчителя – це педагогічний працівник та учасник освітнього процесу, якого призначає на посаду керівник закладу освіти за трудовим договором, відповідно до чинного законодавства. Щодо асистента дитини, то така особа не є педагогічним працівником.

Асистент вчителя на відмінно від асистента дитини є педагогічним працівником та учасником освітнього процесу, якого працевлаштовує керівник закладу за трудовим договором. У своїй практичній діяльності керується Законом України «Про освіту» частинами 1–3 статті 54 та статтями 22, 24, 40, 43, 49. Зокрема, у частині кваліфікаційних вимог та прав, наявний перелік посадових обов'язків який визначається посадовою інструкцією.

Відповідно, асистент дитини керується Законом України “Про освіту” частиною 4 статті 54. Такою особою може бути один із батьків (чи інший законний представник) дитини або уповноважена ними особа чи соціальний робітник за наявності відповідного допуску. У законодавчому документі описані умови допуску (укладання договору між сторонами) до освітнього процесу, та вимоги до асистента дитини.

Відповідно до вищесказаного асистент вчителя забезпечує особистісно-орієнтоване спрямування освітнього процесу для дитини з ООП,

його обов'язки мають бути прописані у посадовій інструкції, які будуть затверджені керівником школи. До функцій асистента вчителя не належить: проведення уроків (організація навчальної діяльності), заміна собою вчителя, оцінка досягнень учнів. Натомість, працює в партнерстві з учителем, допомагає в створенні інклюзивного освітнього середовища, сприяє навчанню всіх учнів класу та допомагає адаптуватися усім учасникам освітнього процесу. Відповідно асистент дитини забезпечує соціальні потреби такої дитини, дбає про фізичне і психічне здоров'я дитини, не допускає будь-які форми психічного чи фізичного насильства, дискримінації, приниження честі та гідності [7].

Ключовим моментом у створенні інклюзивної групи є визначення рівня підтримки для дитини з ООП. Фахівці тепер відштовхуються від потреб дитини, а не від її діагнозу (нозології).

Перший рівень надається за рішенням школи. Для цього рівня характерне створення команди супроводу, яка приймає рішення про надання дитині відповідного рівня підтримки. Складається індивідуальна програма розвитку (ІПР). Таке підтримання здійснюється ресурсами закладу освіти. В цьому випадку створення інклюзивної групи, до фінансування та працевлаштування асистента вчителя не передбачено. Обмеження по кількості дітей відсутні.

Другий рівень є підставою для створення інклюзивного класу та працевлаштування асистента вчителя. Передбачено обов'язкове створення ІПР (індивідуального плану розвитку), та ІНП (індивідуальну навчальну програму). Передбачено дофінансування у вигляді 10% від загальної суми фінансової підтримки, адже діти потребують додаткових матеріалів та обладнання. Корекційні заняття проводяться два рази на тиждень. Максимальна кількість дітей із другим рівнем підтримки – 3.

Третій рівень Цей рівень вважається помірним ступенем прояву труднощів, тому в класі може бути не більше двох дітей з ООП. Можуть бути рекомендації працевлаштування асистента вихователя та асистента дитини. Можливість використання до 20% фінансування, на закупівлю додаткового обладнання та потрібних матеріалів. Відповідно збільшення корекційних занять

до 4 –х на тиждень. Можлива потреба адаптації чи модифікації навчальної програми.

Четвертий та п'ятий рівні – найскладніші. У групі може навчатися лише одна дитина з складними порушення психофізичного розвитку (4-го) або найтяжчого (5-го) ступенів. В таких випадках дитина потребує асистента дитини, а також адаптації чи модифікації навчальних програм, а іноді – і результатів навчання. На додаткові засоби навчання можна витратити до 35% фінансів. На 4-му рівні передбачено до 6 корекційних занять на тиждень. На п'ятому – 8, до того ж тут дозволено використовувати альтернативні та спеціальні методи навчання, проводити заняття із самообслуговування тощо.

Школа, за рішенням команди супроводу із залученням представника ІРЦ та погодженням із батьками, може змінювати рівень підтримки в межах одного суміжного рівня, якщо вирішить, що це піде на краще дитині. Першого рівня це не стосується. Головне, що потрібно розуміти, визначаючи рівень підтримки дитини, – що відправною точкою є не медичний діагноз, а потреба дитини в підтримці [33].

Отже, важливим критерієм при створенні інклюзивних груп у заклад освіти є організація інклюзивного освітнього середовища, яке передбачає врахування методологічних аспектів, специфічних характеристик, умов організації, структурних компонентів, особливостей учасників інклюзивного освітнього середовища.

Визначаючи інклюзивну освіту як сучасну інноваційну систему освіти, наголошуємо на необхідності застосування провідних наукових підходів при проектуванні освітнього інклюзивного середовища а саме:

- системного (багатопланова організація процесів, виявлення та осмислення ризиків та протиріч що виникають при впровадженні інклюзивного навчання);

- проектного (спосіб інноваційного перетворення педагогічної дійсності, модифікації наявної навчальної програми, що дає можливість реалізувати процес навчання осіб з ООП з урахуванням вікових та

індивідуальних можливостей кожного учня. Розиток здібностей та навчюк, схильностей, суб'єктивного досвіду, накопиченого у навчанні та реальному житті.);

- антропологічного (аналіз еволюції взаємодії людини, природи та суспільства);

- особистісно-ціннісного, соціально-діяльнісного, компетентнісного (включення учня до освітнього середовища, ціннісне ставлення до суб'єкта з позицій основних завдань гуманізації педагогічного процесу, педагогізацію соціального середовища, забезпечення взаємодії особистості та середовища.

Кожен з вищезгаданих методологічних підходів дозволяє відобразити емність, метапредметність, багатоаспектність інклюзивного освітнього середовища. Організація інклюзивного навчання неможлива у відриві від безпосередніх учасників навчального процесу. Такими є:

- 1) дитина з ООП, яка, за результатами обстеження на психолого-медико-педагогічній комісії, потребує розробки індивідуальної освітньої програми;

- 2) діти, які навчаються разом з дитиною з ООП, тобто інші діти, які безпосередньо беруть участь в освітньому інклюзивному середовищі.

- 3) батьки. Відсутність позитивної динаміка у розвитку дітей з часом негативно впливає на психіку батьків, оскільки вони перебувають у довгостроковому стресі, наявних переживаннях за майбутнє дитини та діючої психотравмуючої ситуації.

- 4) педагоги, пріоритетним завданнями яких є: співпраця з дітьми та їх батьками; координована, цілісна співпраця з фахівцями які проводять психокорекційну роботу (психологи, корекційні педагоги, медичні працівники та інші); рання діагностика порушень для подальшої її корекції; надання кваліфікованої допомоги щодо запобігання вторинним порушенням; залучення батьків до процесу супроводу розвитку дитини [18].

Складові та структуру інклюзивного середовища досліджували такі вчені, як Е. Клімов, В. Ясвін, С. Тарасова та інші. Успішно представили ряд

напрацювань які мають на меті удосконалення організації інклюзивного навчання, компонентів освіти, створення освітнього середовища як простору для соціалізації дітей та їх розвитку з різними можливостями й особливостями:

- методичний компонент (адаптований індивідуальний план з розвитку з урахуванням потреб та можливостей дитини, варіативність та гнучкість освітньо-виховних методик, форм і засобів навчання);

- просторово-предметний компонент (матеріальні можливості установи, безбар'єрна архітектурнопросторова організація (універсальний дизайн);

- забезпечення сучасними засобами навчання та системами, що відповідають освітнім потребам дітей;

- комунікативно-організаційний компонент (професійна, особистісна та психологічна готовність педагогів до роботи в інклюзивній групі, створення сприятливого психологічного клімату у колективі, толерантне та позитивне ставлення до усіх без винятку) [34].

Відповідно до сказаного вище, можемо стверджувати, що створення інклюзивного освітнього середовища передбачає адаптацію та модифікацію освітніх програм, створення спеціального освітнього середовища, наявне матеріально-технічне забезпечення, архітектурна доступність (універсальний дизайн). Включення дитини у таке середовище, дає можливість ефективно навчатися, підвищувати свою соціальну компетентність, вдосконалювати свої комунікативні навички, розвивати здібності та вміння а також дає можливість також дотримуватися принципу цінності особистості не залежно від її можливостей, раннього включення, гуманізму, толерантності, рівноправності усіх хто навчається, підтримки учасниками освітнього процесу та ін.

РОЗДІЛ 2

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

2.1. Практичний досвід освітньої інтеграції

Розвиток інклюзивної освіти – це створення універсальних підходів у системі освіти України, де кожна дитина буде охоплена навчанням та матиме можливість реалізувати свої здібності, таланти та потенціал. Насамперед інклюзія – це створення освітнього середовища відповідно до вікових та індивідуальних особливостей. Саме тому, у нашому дослідженні, ми ставили за мету отримати інформацію щодо стану впровадження та розвитку інклюзивної освіти в Україні.

Експериментальна перевірка передбачала проведення анкетування, респондентами якого були працівники дошкільних навчальних закладів та шкіл України (45 осіб), які працюють з дітьми з ООП.

Для досягнення мети учасникам було запропоновано відповісти на питання анкети щодо сутності інклюзивної освіти; дослідження особливостей процесу впровадження інноваційних методів навчання дітей з ООП; забезпечення нормативно – правовою базою та фінансової винагороди праці педагогів; визначення пріоритетних напрямів щодо створення умов для осіб з порушеннями зору та чинників, які перешкоджають впровадженню й розвитку інклюзивної освіти.

За результатами опитування, 79,1% респондентів вважають, що нормативно-правова база може забезпечити реалізацію впровадження та розвиток інклюзивної освіти. Не згодні з цим твердженням 11,6 % опитаних. 9,3 % зазначають, що нормативно-правова база не є досконалою та існують певні розбіжності у теорії і практиці.

Права на освіту громадян України закріплені в Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» (вказані права усіх громадян на

доступну безкоштовну освіту в державних закладах освіти, в т. ч., і для дітей з ООП). У Законах «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про соціальні послуги», «Про охорону дитинства», (інформація щодо створення універсального дизайну, який забезпечить реалізацію принципу доступності та належних умов для навчання відповідно до здібностей, інтересів та стану здоров'я громадян).

Зазначені документи передбачають створення усіх необхідних умов для осіб з ООП для здобуття освіти: забезпечення безоплатності та доступності різних форм освіти.

Відповідно до вищесказаного, можемо стверджувати, що у суспільстві починає формуватися нова філософія та культура. Толерантне відношення до осіб з ООП, взаємопідтримка, доброзичливе ставлення та прийняття до свого світу, це реалії до яких ми прагнемо. Статут Організації Об'єднаних Націй та Всесвітня декларація про права людини визнає дітей з особливими освітніми потребами як осіб які мають рівні права та можливості з іншими людьми.

Такі реформи передбачають зміни у сприйнятті дітей з ООП а саме їх включення в усі аспекти життєвої діяльності, становлення нової філософії державної політики, організація змін в існуючій системі освіти, які б гарантували рівність можливостей для всіх осіб з ООП, які мають бажання здобувати освіту. Це у свою чергу дасть можливість забезпечити на високому рівні освітній процес та вільний доступ до ринку праці у майбутньому на високому рівні.

Щодо сутності інклюзивної освіти, практикуючі педагоги перш за все зазначили, що це багаторівневий процес включення осіб з ООП в громадське життя; диференційований підхід до навчання в системі загальноосвітніх закладів; індивідуалізована система навчання; процес здобуття освіти в умовах загальноосвітнього простору; реформа, що підтримує особливості кожного учасника процесу. Отож, можемо стверджувати про необхідність інклюзії в

умовах сучасності як способу інвестування в суспільство для всіх його членів та забезпечення доступності незалежно від стану здоров'я.

Щодо організації освітнього процесу та рівня науково-методичного забезпечення навчального закладу, впровадження інклюзивного навчання (наявності підручників, посібників, методичних розробок, наочних матеріалів) 31,8% опитаних вважає, що заклад має все необхідне для реалізації навчального процесу та забезпечення високоякісних освітніх послуг. 45,5% зазначили, що у закладі освіти немає усіх необхідних засобів для навчання, багато чого бракує. Решта опитаних (20,5%) вказали на відсутність науково-методичного забезпечення; 2,3% досліджуваних зазначили, що керівництво намагається забезпечувати всім необхідним.

За результатами дослідження, можемо констатувати, що організація освітнього процесу та рівень науково-методичного забезпечення закладів освіти, які впроваджують інклюзію станом на 2023 рік, недосконалий. Саме тому, є необхідність у розробці шляхів усунення недоліків. Насамперед зміни повинні стосуватися врегулюванням питання постачання посібників, підручників, наочних матеріалів у заклади освіти. Налагодження організації освітнього процесу має відбуватися на законодавчому рівні.

Організація якісного інклюзивне навчання для дітей з ООП є неможливою без відповідної матеріально-технічної бази. Її стан напряму залежить від фінансування шкіл відповідно до потреб дітей з ООП. Часто – від невідомості адміністрації шкіл щодо джерел і обсягів такого фінансування заклади освіти не можуть якісно надавати освітні послуги таким дітям, через відсутність засобів для навчання. Дослідження виявило, що не всі директори шкіл, в яких впроваджується інклюзивне навчання, обізнані щодо суми субвенцій, які виділяються на кожного учня з ООП, способів ефективного використання цих коштів відповідно до потреб учнів. Причиною є те, що не всі директори знають нормативно-правові документи, невміло та неефективно взаємодіють з управліннями освіти, не завжди комунікують із органами

місцевої влади з приводу виділення коштів на устаткування школи, ремонту, приведення приміщень закладу відповідно до потреб дітей з ООП.

Доступність є невід'ємною умовою для забезпечення реалізації всіх прав осіб з ООП. Універсальний дизайн – це можливість вести рівноправний спосіб життя і брати активну участь у житті суспільства та соціалізації. Питання архітектурної доступності в Україні було актуальне ще з часів незалежності нашої держави. Увагу до цього питання привертала громадські організації людей з особливими освітніми потребами. Після підписання та ратифікації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю питання доступності та універсального дизайну почали вивчати та впроваджувати у більш широкому значенні. Науковці, враховуючи цей документ, зазначають, що питання щодо забезпечення доступності регулюються відповідними нормативними документами і мають включати: багатофункціональний транспорт, доступне та безпечне оточення, високий рівень надання освітніх послуг з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей, медичного обслуговування, інформацію, зв'язок, зокрема інформаційно-комунікаційні технології й системи, соціальну допомогу, послуги у різних галузях тощо [9, с. 63].

На питання, чи на території закладу освіти можна пересуватися візком дитині з ООП, лише 10 із 45 респондентів дали позитивну відповідь. 67% респондентів вказали на наявність у навчальних закладах пандусів.

Найпоширенішим фактором, який уповільнює процес реалізації універсального дизайну є недостатнє фінансування закладів освіти та протиріччя в законодавчій базі, низька мотивація, неготовність керівників до активного впровадження, оскільки цей процес вимагає значних зусиль, затрат часу, зміну всієї філософії та освітньої політики закладу освіти. Саме тому реформа освіти повинна бути гнучкою, будуватися так, щоб на шляху її реалізації була чітка мотивація, фінансове забезпечення з боку держави.

Результати проведеного експерименту також дали можливість виявити у респондентів, як реалізовується принцип доступності, тобто, які умови створені у їхніх навчальних закладах для організації інклюзивного навчання дітей з

порушеннями зору, слуху, опорно-рухової системи та дітей з інтелектуальними порушеннями.

Умови організації освітнього процесу для дітей з порушенням зору. Серед відповідей кореспондентів – 23 педагоги пріоритетним назвали посадку таких дітей за першою партою. 13 опитаних респондентів виокремили наявність посиленої яскравої кольорової гама при позначені шкільних зон та спеціально обладнаних місць загального користування; 11 опитаних відзначили наявність посібників зі збільшеним шрифтом або шрифтом Брайля; 11 – наявність посиленого освітлення робочого місця з урахуванням медичних рекомендацій; 6 респондентів вказали на забезпечення приміщення закладу поручнями вздовж стін; 5 – підвезення до місця навчання спеціально обладнаним транспортом. Однак, лише один респондент вказав на наявність спеціальної сенсорної кімнати. Троє опитаних респондентів вказали на повну відсутність умов для реалізації інклюзивного навчання для дітей з порушеннями зору.

Умови організації освітнього процесу для дітей з порушенням слуху. Найпріоритетнішим педагоги вказали місце посадки у класі – за першою партою – 72,1 %. Робоче місце обладнане звукопідсилювальною апаратурою та іншими технічними засобами, що забезпечують передачу інформації на візуальній основі – 23,9 % . 4% респондентів вказали на відсутніх дітей з порушенням слуху.

Умови організації освітнього процесу для дітей з порушенням опорно – рухової системи. Із 45 педагогів 7 вказали на можливість підвезення спеціально –обладнаним транспортом у супроводі; наявність поручнів – 17; доступне пересування візка по закладі освіти – 10; додаткове обладнання робочого місця, пристосування для розміщення навчальних приладь – 8; спеціально обладнані місця загального користування – 9; додаткові медичні послуги для стимуляції опорно –рухового апарату – 2; допомога при пересуванні – 16; зона відпочинку – 11; наявність ліфту – 2. Одна особа вказали вказала на повну відсутність умов. Двоє на відсутність дітей з такою нозологією.

Умови організації освітнього процесу для дітей з інтелектуальними порушеннями: 22 опитаних педагогів з 45 вказали на наявність спеціальних програм, підручників та дидактичних матеріалів. 35 респондентів зазначили наявність додаткових корекційних занять. Троє з опитаних вказали на відсутність таких дітей.

Аналізуючи відповіді респондентів, можемо стверджувати, що наявні умови для організації інклюзивного навчання дітей з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату та інтелектуальними порушеннями є недостатніми для надання ефективних освітніх послуг. Для реалізації освітніх програм, необхідне забезпечення освітнього простору для осіб з ООП. Тому, заклади освіти потребують дофінансування, наявності чіткого алгоритму дій при наявності дитини з особливими освітніми потребами, підвищення педагогічної майстерності та відповідна підготовка кадрів для роботи з дітьми з різними нозологіями.

Як бачимо, наявні проблеми щодо розвитку освіти в Україні потребують негайного вирішення і вдосконалення. Тому, в галузі освіти необхідно реалізувати інноваційні підходи; адаптувати та модифікувати навчальні програми, плани; вирішити питання доступного архітектурного дизайну; створити оптимальне освітнє середовища для всіх учасників навчального процесу; здійснювати використання громадських ресурсів, інформаційних систем, залучати батьків; співпрацювати з фахівцями для ранньої діагностики та корекції; створювати комфортне освітнє середовище.

З огляду на сказане вище можемо стверджувати, що інклюзивна освіта потребує створення можливостей для залучення до освітнього процесу усіх без винятку а також надання якісних освітніх послуг не лише за допомогою педагогів, вихователів, батьків, а й дітей однолітків, членів родини, соціуму та держави.

Також важливим аспектом є підготовка в освітніх закладах України (педагогічні коледжі, ЗВО тощо) майбутніх педагогів до роботи в майбутньому з такою категорією дітей, яка буде зорієнтованою на сучасні вимоги життя та

розвиток українського простору. А також забезпечення доступності до освітнього процесу дітей з особливими потребами у загальноосвітніх навчальних закладах. Для працюючих практиків важливим аспектом є удосконалення фахівця актуальними й інноваційними знаннями, новітніми практиками, вміннями та навичками а також психологічної готовності для успішної подальшої професійної діяльності; підвищення кваліфікації та перекваліфікація вчителів, вихователів, корекційних педагогів, медичного персоналу, батьків, опікунів; збагачення досвідом зарубіжних країн з адаптацією до українських реалій щодо питань організації інклюзивного навчання.

Таким чином, можемо стверджувати, що існує необхідність визначення нових концептуальних підходів щодо організації інклюзивної освіти, які потребують уточнення стратегії зміни її тактики, яка буде оптимальною для ефективного її впровадження. Саме тому для формування моделі суспільного життя необхідне створення колегіального обговорення теоретиків та практиків, яке потрібно ініціювати та організувати за підтримки небайдужих свідомих громадян, які безпосередньо працюють з дітьми з ООП та на практиці знають всі тонкощі організації освітнього процесу.

2.2. Впровадження інноваційних технологій в інклюзивній освіті: методологічний аспект

Сучасна реальність динамічно змінюється і тому змушує освіту змінювати методи навчання, удосконалювати їх та пристосовувати до новітнього покоління.

Інновації розглядаються як використання нових прийомів, знань, методів навчання а також нетрадиційних підходів, сучасних форм роботи, технік в освітній діяльності які мають на меті підвищення якості освітнього та корекційно-розвивального процесів. Затребуваність у покращенні методів та

прийомів навчання зумовлена швидким розвитком молодого покоління, для якого застарілі традиційні методи є неефективними.

З цього випливає кілька умов яким повинна відповідати інновація:

- новизна;
- тип інновації (програмний, методичний, організаційний, змішаний);
- мотив (підвищення якості роботи, результативність).

Інноваційні методи навчання передбачають нові способи взаємодії педагогів та учнів. Мета будь якої інновації – це забезпечення якісних результатів педагогічної діяльності, її ефективність. Інновація як динамічний процес розвивається під впливом часу та за прогресивним розвитком нашого суспільства. Такі технології сприяють швидшому зближенню людини із соціумом, допомагають поступово налагоджувати контакт з навколишнім світом. Тому дають можливість іти в ногу з часом та формувати певний рівень освіти, культури, світогляду, інтелектуальних здібностей а також забезпечити включеність усіх без винятку [18].

Зараз існує чимало різноманітних інноваційних методик, які можна використовувати у своїй практичній діяльності. Вони допоможуть розширити спектр можливостей сучасного педагога, який у своїй практичній діяльності зможе використовувати та включити в процес інклюзивної освіти.

Для прикладу розглянемо методику доготерапії як одну з форм анімалотерапії (зоотерапії), поряд з фелінотерапією (терапія за участю котів), іпотерапією (терапія за участю коней), дельфінотерапією або терапіями таких тварин як альпаки, кролики, хом'яки, морські свинки, птахи, рептилії, земноводні).

Дана терапія була сформульована дитячим психіатром з США Борисом Левінсоном в 1960-х роках. Лікар під час терапії помітив, що діти стають більш відкритими, краще ідуть на контакт коли в кабінеті знаходиться його домашній улюбленець – пес ретривер. З того моменту, психотерапевт почав досліджувати виявлене явище, котре набуло досить широкого поширення на Заході. Лікувальна кінологія застосовується як допоміжна психотерапевтична методика

при роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, які є закритими у спілкування та важко йдуть на контакт. Цей метод також допомагає розвитку емоційних, розумових здібностей, а також розвитку рухових функцій.

Нині можна зустріти різні варіанти назв лікувальної кінології. Однією з них є – доготерапія. Доготерапія, як метод, використовує собак для багатопрофільної реабілітації дітей та дорослих. Багато людей, які використовують цей метод, вважають, що це одна з найбільш природних форм реабілітації людей з особливими освітніми потребами. Тому організація такого виду терапії потребує фахівця відповідної кваліфікації, який також має знання роботи з собаками, та може гарантувати ефективність її використання та безпеку.

Можливості доготерапії багатогранні і практично необмежені але слід знати про деякі обмеження цього терапевтичного супроводу. На заняттях слід виключити присутність собаки якщо є сильні звукові подразники, які можуть негативно впливати на собаку; деякі аромати, навіть непомітні для людини, можуть мати негативний вплив на собаку; інтенсивні та різкі рухи можуть викликати у собаки інстинкт переслідування; наявність алергії на тварин.

Систематична участь у правильно побудованих заняттях за участю собаки дає можливість покращити фізичний та психічний стан дітей за допомогою цієї форми терапії. Спілкування з собакою позитивно впливає на психічний стан, адже це стимулює поліпшення її самопочуття. Як стверджує Яцек Старжинський собаку можна використати і під час пасивних вправ, де тварина виступає як «привабливий помічник». Крім того, доготерапія підтримує загальну фізичну активність, тому для млявих, неактивних та таких що неохоче рухаються – собака є великим мотиватором та спонукає їх до руху, змушує їх підійти до тварини, щоб привітатися, та взаємодіяти [42, с. 63].

Основна ідея доготерапії пропонує організацію активної взаємодії дітей з фахівцями і з собаками. Принцип роботи з дітьми з особливими освітніми потребами заснований на тому, що заняття проходять в ігровій формі та ефект досягається ненав'язливо. Такі заняття сприяють розвитку умінь мовленнєвими

засобами задовольняти свої емоційні потреби, починати і підтримувати розмову, очікувати реакції співрозмовника і реагувати на його слова.

Варто зазначити, що процес мовленнєвого висловлювання охоплює такі складні розумові дії:

- використання граматичних конструкцій та вимови слів;
- вибір мовних одиниць;
- адекватних задумів;
- багаторівневий контроль за правильністю побудови фрази;
- програмування;
- адекватних задумів.

Дитина з інтелектуальною недостатністю цими розумовими діями володіє вкрай на низькому рівні. Навіть деякі учні старшого віку мають з цим труднощі та потребують допомоги у висловленні власних думок.

Відповідно чітка структура занять (алгоритм послідовність дій, заданий темп занять, створення безпечної атмосфери, правила спілкування з твариною) посилює ефект психолого-педагогічного впливу на дітей і сприяє розвитку мовлення та правильного дихання. Заняття відбуваються у ігровій формі, де дитина може імітувати дихання, ходу, кивки, повороти тіла та звуконаслідування (гавкання, сопіння носиком) та інші.

Під час взаємодія з твариною (прогулянка, турбота, дресирування) педагог контролює всі процеси та вимагає щоб діти були дисциплінованими, планували свою співпрацю з псєм, були впевненими, вміли розуміти свої емоції та керувати ними. Відповідно всі ці якості розвиваються під час занять з доготерапії. Адже в ході занять дитина має здійснювати подачу різних команд наказовим голосом, будувати речення (наприклад, принеси паличку Лакі, принеси мені м'ячик і т. д.).

Під час занять з доготерапії розвивається фонематичний слух коли дитина повинна повторити команду за фахівцем (собака не зрозуміє та не виконає команду, якщо сказати неправильно), копіювання звуків, що видаються твариною. Відповідно відбувається виправлення вад мовлення та розвиток

артикуляційного апарату, коли діти висувають язика, кривляються, дістають носа, підборіддя, облизуються, повторюють рухи «як собачка воду п'є і їсть» та ін. [13]. План і програму заняття з доготерапії (див. дод. Е).

Ще одним цікавим методом є йога. Зі зростом інтересу до цієї методики, з'явилося багато її різновидів. На початку 21 століття в школах йоги Західної Європи були зроблені перші спроби вчити дітей. Вчителі йоги припускали, що оскільки практика чудово впливає на опорно-руховий апарат дорослих людей, вона повинна мати аналогічний ефект і на молодий організм, опорно-руховий апарат яких ще перебуває в стані росту і розвитку. Також зважаючи на те, що йога виправляє поставу та зміцнює м'язи, що оточують суглоби, вони запропонували його як форму виправлення дефектів постави у дітей.

Перший з видатних майстрів йоги запропонував викладати йогу дітям, був Беллур Крішнамачар Сундарараджа Айенгар (1918 –2014). Він був одним з перших вчителів, які познайомили західну культуру з йогою. Він здійснив своєрідну революцію, змусивши мільйони людей по всьому світу зрозуміти, що ця практика не вимагає особливих фізичних або духовних здібностей.

В Україні цю практику активно впроваджує засновник і керівник дитячої студії «Жирафа» Руслана Лукошус у Львові. Вона наголошує, що йога є універсальна практика, і може багато чого дати не лише звичайним дітям, а й тим, хто має особливі потреби – дітям з РАС, ДЦП, Даун-синдрому. Його дає можливість відкоригувати поведінку дитини, запобігти негативізму, уникнути небажаних проявів у майбутньому, заспокоїти гіперактивних дітей за допомогою релаксаційних вправ.

Йога має багато технік та варіацій, які можна використовувати у своїй практичній діяльності залежно від потреб. Зазвичай, йога використовується як допоміжний засіб у навчанні та розвитку дитини. Вона впливає на все тіло, розум та сприйняття. Нею можна займатись незалежно від віку та фізичного чи соціального стану. Йога допомагає дитині з особливими освітніми потребами не тільки розслабляти тіло а й концентрувати свою увагу. Річ у тім, що такі діти постійно перебувають у тонусі та напрузі їх увага розсіяна, адже не рідко

префронтальна кора правої півкулі мозку перебуває у сплячому режимі. Тому таким дітям дуже важливо навчитись відчувати своє тіло, довіряти йому.

На відміну від спорту, в йогої немає змагань, вона не викликає почуття суперництва а навпаки вчить сприймати особу такою, якою вона є, з усіма особливостями, недоліками, чи, навпаки, перевагами. Практикування йогої дає можливість відчути самозаспокоєння та релакс. Під час занять не потрібно гнатись за зовнішнім успіхом, відповідати стереотипам а намагатися знайти гармонію.

Займатися з дітьми йогоєю можна від чотирьох років. Для дітей з особливими освітніми потребами це можливість розвивати все своє тіло, розтягувати його під керівництвом кваліфікаційного фахівця. Найбільше користі від йогої тоді, коли дитина починає практику з молодшого віку. Це дасть можливість дитині бути в кращій фізичній формі та психологічній стабільності.

Йогу можна застосовувати паралельно з іншими методами для корекції чи профілактики небажаної поведінки. Перед собою фахівець ставить певні завдання з урахуванням вікових та індивідуальних можливостей. Наприклад, навчитися розслаблятися, боротися з нападами агресії, релаксувати, розвивати вестибулярний апарат та інші. Однак йогої не є панацеєю від усіх хвороб. Вона не подолає аутизм, ДЦП чи цукровий діабет а скоріш виступатиме як м'яка корекція [11]. Приклад занять з йогої (див. дод. Ж).

У багатьох країнах Європи, на початку ХХ століття став поширеним задум ритмічного виховання, відомий як метод ритмічної гімнастики. Цю методику створив швейцарський педагог і музикант Еміль Жак-Далькроз, професор Женевської консерваторії. Метою цієї методики було поєднання ритму, музики та руху. Відтоді ця програма набула популярності та почала широко використовуватись. Так було розв'язано задачу «виховання ритму за допомогою ритму».

Спочатку цю методику практикували у музикантів, а згодом у звичайних дітей, починаючи з дошкільного віку. Тепер ця методика популярна у

використанні для дітей з ООП. Адже її дедалі активніше використовують в різноманітних реабілітаційних методиках як один із самостійних засобів коригувального впливу. Тому сьогодні доцільно застосовувати досвід учених, педагогів, фізіологів та лікарів для виправлення вад мовлення у дітей, зокрема починати цю роботу потрібно ще в дошкільному навчальному закладі.

Логоритмічні вправи дуже часто використовуються логопедами та педагогами. Під час проведення логоритміки діти вчаться ефективно виконувати дихальні, фонаційні, артикуляційні та слухові вправи. Завдяки таким вправам вони також набувають правильних навичок артикуляції та рухів, що позитивно впливає на покращення зорової, слухової та моторної координації. Логоритмічні вправи ефективні адже вчать краще орієнтуватися на власному тілі і в просторі; покращують концентрацію уваги; стимулюють мислення і мовлення

Логоритмічні заняття проходять у ігровій формі. Вправи виконуються в групах, а також індивідуально, залежно від потреб. Підготовлені комплекси вправ та ігор адаптовані до рівня розвитку органів артикуляції, дрібної та великої моторики дитини.

Типи логоритмічних вправ:

- дихальні вправи;
- голосові вправи (вдосконалення та закріплення звуків);
- вправи для вдосконалення органів артикуляції;
- вправи для розвитку великої та дрібної моторики;
- вправи на координацію очей і рук;
- спів і рух під музику, гра і створення музики;
- грає на ударних інструментах.

Поєднання співів, рухів і мови дасть змогу закріплювати правильну звуковимову і звукосприйняття.

Мета логопедичної ритміки полягає у всебічному розвитку дитини та пристосуванням до соціального середовища [12, с. 63].

Ельжбета Вілінська-Евертовська ділить логоритмічні вправи на такі види: техніка рухів, формування відчуття темпу, формування відчуття ритму, ритмічні вправи, формування швидкої рухової реакції на музичні сигнали, музикування та формування рухових вмінь та просторової орієнтації.

Суть логоритмічних вправ полягає в повному залученні дитини до терапії через музику і рух. Найважливіші вправи для формування просодії мовлення – це ті, що сприятливо впливають на формування у дітей чутливості спільної для мови і музики (темп, гучність і висота звуку, ритм, наголос, акцент тощо), тобто вправи: на формування відчуття темпу, тембру, артикуляції тощо [45, с. 63].

Логоритміка також використовується в реабілітації дітей з вадами слуху. Терапія за допомогою слова, музики та руху. Суть цього методу полягає в тісному взаємозв'язку між рухом з музикою у поєднанні з ритмічним мовленням та співом, а також з характерним інструментарієм Карла Орфа. Це ритмізація текстів та спів є основними формами в логоритміці, які формують голосоутворювальний апарат, регулювання дихання та покращення артикуляційного апарату [44, с. 63].

Можемо стверджувати, що музичне заняття відіграють особливу роль у всебічному гармонійному розвитку дитини – інтелектуальному, фізичному, емоційному та соціальному – і покращують всі процеси життєдіяльності дитини. Зокрема допомагає: покращити процеси мислення, покращити слухові функції – фізичний, фонематичний та музичний слух, розвивати слухове та зорове сприйняття, розвивати слухо-зорово-рухову координацію, покращити дихальну, фонаторну та артикуляційну функції, розвивати пам'ять та слухову увагу, поліпшити концентрацію уваги, покращити дрібну та велику моторику, підтримувати розвиток мовлення, підвищити обізнаність про елементи, спільні для музики та мовлення – ритм, мелодію, темп, динаміку, артикуляцію, паузи та тембр. Розвивати уяву, творчість та самовираження, розвивати психомоторику, оздоровити організм, розвивати сприйнятливність, розвинути усвідомлення власного тіла та просторового уявлення, вчити вираженню емоцій, розвивати

творче мислення, навчити працювати в команді. Дана методика являється дієвою і її варто використовувати з дітьми з особливими освітніми потребами

Одним з інноваційних методів художньо-продуктивної діяльності являється арт-терапія.

Арт-терапія, як випливає з назви – терапія за допомогою мистецтва, вид психотерапії, який використовує різні сфери мистецтва. Позитивний вплив мистецтва на психіку людини відомий давно. Арт-терапія вже використовувалася в кінці 19 століття двома французькими психіатрами А. А. Тардьє і М. Сімоном, але сам термін – «арт-терапія» – вперше використав викладач англійської мови Адріан Хілл в 1942 році.

Художня діяльність – це спосіб самовираження. Люди з емоційними та психологічними проблемами, часто, здатні відкритися лише через мистецтво. Слід підкреслити, що в арт-терапії не обов'язково мати здібності у мистецтві, це не має значення. Сам творчий процес має терапевтичний ефект.

Арт-терапія вважається одним із ефективних і екологічних методів роботи з дітьми з ООП. Такі заняття дозволяють вирішувати низку важливих педагогічних завдань, а саме:

- психологічних (в процесі роботи діти відкриваються, діляться своїми переживаннями, вчаться ефективній взаємодії, емпатії, вираження емоцій та почуттів);

- комунікативних (взаємини з однолітками і дорослими, коректне спілкування);

- діагностичних (діагностування самооцінки, ролі в сім'ї, страхів, образ, депресії, дитячої травми, тощо);

- виховних (моральний розвиток особистості, орієнтації в системі моральних та поведінкових норм);

- особистісних (глибше розуміння себе, свого внутрішнього світу, визнання своїх цінностей (думок, почуттів, бажань)).

– корекційних (підвищенні самооцінки, налагодження способів взаємодії з іншими людьми, розуміння емоцій та їх вербалізація, корекції неадекватні форми поведінки, розвитку емоційно-вольової сфери особистості, тощо).

Шляхом арт-терапевтичних діагностик вдається отримати велику кількість відомостей про розвиток та індивідуальні особливості дитини, адже, є можливість поспостерігати за дитиною у самостійній діяльності, краще дізнатися про її інтереси, цінності, побачити внутрішній світ, неповторність, особистісну своєрідність, а також виявити проблеми, що підлягають спеціальній корекції.

При таких діагностиках важливо створити довірливі стосунки між педагогом та дитиною. Це дасть можливість отримати більш достовірну інформацію про дитину та її внутрішні проблеми, потреби та переживання.

У психолого-педагогічній практиці використовуються різні види арт-терапії, зокрема: ізотерапія, музикотерапія, казкотерапія, кольоротерапія, лялько терапія, танцювально-рухова терапія, вокалотерапія тощо.

Особливості, характер порушення, вік та можливості дитини – це ті фактори які визначають вид арт-терапії. Відтак, ізотерапія, кінезітерапія – найкраще підійдуть для дитини з порушенням слуху, адже будуть найбільш ефективними. Позитивний корекційний ефект у дитини з порушенням зору відбудеться при практикуванні вокалотерапії, казкотерапії тощо.

Казкотерапія (розвиток уяви, вміння фантазувати), музикотерапії (збагачення знань про навколишній світ, активізації пізнавальної та розумової діяльності тощо), танцювально-рухова (відчуття гармонії частин тіла, оскільки рух однієї частини тіла впливає на все тіло, і дає можливість відчувати себе цілісно) дана терапія буде корисна для дітей із порушеннями опорно-рухового апарату[4, с. 63].

Відповідно до вищесказаного можемо стверджувати, що створення мистецтва викликає позитивні емоції та покращує самопочуття, а також сприяє вирішенню внутрішніх конфліктів. Арт-терапія також допомагає трансформувати шкідливу поведінку та моделі мислення на користь педагога.

Крім того, арт-терапія дозволяє дітям «побачити» один одного, виразити себе та свої придушені емоції, вчитись наслідувати рухи один одного та досягати соціальної взаємодії шляхом невербальних стосунків.

Відомий метод Вероніки Шерборн «Розвиваючий рух». Як метод він був розроблений Веронікою Шерборн, яка більше 30 років працювала над використанням рухової активності в роботі з дітьми, зокрема в психотерапевтичних програмах для дітей з ООП.

Основними завданнями цього методу є: формування почуття ідентичності, розвиток самосвідомості, розвиток навичок та вмінь; розвиток самооцінки, розвиток контактних навичок; самоорієнтації та просторового орієнтування, вдосконалення моторики, зорово – рухової координації, створення приємних вражень від рухової активності дитини, розвиток впевненості дитини в собі.

Групи вправ для підтримки розвитку дитини за методикою Вероніки Шерборн (див. дод. К).

Терапевтичні заняття за цим методом призводять до зниження тривожності у дітей, впливають на соціальний розвиток, посилюють позитивні реакції на близький контакт з партнером. Крім того, покращується концентрація уваги та орієнтування на власному тілі. Підвищується рухова активність дітей

Метод Вероніки Шерборн можна віднести до невербального міжособистісного розвитку. Групові заходи – це можливість отримати та збагатити соціальний досвід. Вони можуть допомогти дітям навчитися бути з іншими, отримувати задоволення від різних форм соціального контакту, допомагаючи при цьому дорослим зрозуміти дитину і самих себе.

Як метод терапії можна використати в роботі з дітьми з порушеннями психомоторного розвитку, інтелектуальної недостатності. Також для дітей які мають емоційні та соціальні розлади. Метод іноді використовується для дітей, які мають труднощі з читанням і письмом, або в рамках програми

психолінгвістичної терапії, психолого-логопедичної терапії дітей, які заїкаються, або в психотерапії невротичних дітей.

Руховий розвиток є природною формою організації зняття та активного залучення дитини. Це можливість активізувати дитячі спогади. Це мотивує до зняття напруги, підвищення енергії, розвиток почуття захищеності та впевненості, виховання почуття власної гідності, формування адекватної самооцінки[41, с. 63].

Таким чином, це універсальний ефективний терапевтичний метод, який також можна використати у профілактичній роботі.

Наступним ефективним методом роботи з дітьми можна вважати «терапію руки». Як зазначає Фелісі Аффолтер ця методика дає можливість «навчити дитину користуватися своїми руками». Організіція потребує використання загальнодоступних елементів середовища – фрукти, овочі, вода, земля тощо. Ця методика спрямована на активізацію рук дитини з особливими освітніми потребами шляхом програмування її рухів і спрямування руки

Діяльність людини є передумовою навчання, а значить і розвитку. Діяльність у методі Ф. Аффольтера полягає в дотику до навколишнього середовища, маніпулюванні предметами з предметами, що знаходяться в ньому, відчуття предмету, температури, текстури, ваги. Рука – це в першу чергу інструмент для пізнання світу, але інші частини тіла також повинні досліджувати навколишнє середовище. Варто додати, що цю діяльність неможливо здійснювати без руху.

Якщо ми спостерігаємо труднощі в маніпулюванні дитиною предметами, варто звернути увагу на питання тактильної гіперчутливості. Тоді можна підкреслити, чи кожен об'єкт в оточенні дитини викликає у нього небажання, чи це вибрані об'єкти (варто знати, які і що їх характеризує). Підвищена чутливість до тактильних подразників може не тільки значно ускладнити маніпулювання предметами/іграшками, але й заважати правильному розпізнаванню власного тіла. При правильному розвитку, немовля, схопивши предмети руками, найчастіше тягне їх до рота. А це, у свою чергу, впливає на

рівень сенсорної стимуляції в орофациальній зоні, пов'язаної з прийомом їжі та розмовою. Невикористання рук або їх обмежене використання (однією рукою, захоплення предметів двома пальцями тощо) під час пізнання світу означає, що людина отримує лише уривчасту інформацію.

Тому дана методика адресована людям з: розладами програмування рухів, зниженою фізичною та інтелектуальною працездатністю, аутизмом, ураженням головного мозку з сенсорними розладами (наприклад, підвищена чутливість до дотиків в руках). Ці люди часто не можуть зробити легкі та прості рухи, наприклад, піднесення об'єкта або страх схопити чи маніпулювати об'єктами.

Ф. Аффольтер посилається на положення теорії розвитку інтелекту Ж. Піаже, наголошуючи на той факт, що активність особистості є умовою прогресивного пізнавального розвитку і водночас вродженою схильністю. На розвиток людини впливають внутрішні (біологічні) і зовнішні (екологічні) фактори. Останнє стосується того, що людина вивчає. Інформація надходить до мозку кожного з нас через органи чуття. Мозок накопичує цю інформацію, потім зв'язує її з уже наявною і призводить до формування фізичних, логіко – математичних і соціальних знань (це так звані схеми). Це пов'язано з процесами, які Ж. Піаже назвав асиміляцією (набуття нового змісту в таких сферах: когнітивній, перцептивній, кінестетичній) і акомодациєю (модифікація нового змісту та їх інтеграція з набутиим). Між цими двома процесами має бути баланс, який, згідно з теорією Піаже, визначає розвиток. Дисбаланс спонукає дитину до його досягнення через процеси асиміляції та акомодациї тощо.

Вирішення повсякденних проблем за методом Ф. Аффольтера означає вдосконалення руки, фокусування очей на виконаній діяльності, а також інтеграцію дії з мовою. Підопічний, виконуючи діяльність, координує роботу рук і очей і при цьому в ньому вивільняється бажання говорити і розповідати про те, що він робить. З боку терапевта метод полягає в активній, безпосередній (фізичній) підтримці діяльності дитини. Це робиться шляхом розміщення рук терапевта на руках підопічного (з тильної сторони; рука терапевта прилягає до руки підопічного), щоб він відчув виконавця дії. Педагог, який стоїть/сидить

позаду, злегка спрямовує руки, але саме дитина виконує дію і тому відчуває почуття волі та радості від успіху. Важливо, щоб педагог не тільки не змушував дитину виконувати діяльність, але й не робив це за неї. Вихователь також повинен організувати ситуації, в яких підопічний може відчути матеріал на дотик, відчути їхню вагу, температуру та текстуру. Варто пам'ятати, що підбір засобів навчання – справа суто індивідуальна. Вони повинні відповідати вподобанням і можливостям підопічного.

Ф. Аффолтер надає великого значення природним засобам навчання, якими мають бути насамперед елементи нашого середовища: фрукти, овочі, вода, земля, піна, сніг, листя, які використовуються під час діяльності (повсякденні проблеми), такі як: розвішування білизни, зняття піни з посуду, приготування салатів, висадка квітів, насипання землі/каміння тощо.

Використання цього методу є особливо важливими для людей зООП, які часто свідомо не можуть зробити жодного навмисного руху або роблять це хаотично, не дозволяючи своїм рукам збирати сенсорний досвід. Багато людей проводять тривалий час у положенні лежачи, і їх руки не мають можливості підтримувати себе або здійснювати маніпуляції. Тому так важливі як зміни положення (положення на животі дає більше можливостей задіяти руки), так і пасивне вивчення елементів навколишнього середовища. Тож потрібно спробувати класти в руки дітям предмети різного розміру, твердості та температури, потерти руками об різні поверхні, стиснути руками різні предмети.

Дитина повинна усвідомлювати рух рук, тобто слідкувати за рухом рук. Тому варто, наприклад, використовувати контраст (грати рукою в білій рукавичці в ультрафіолетовому світлі або на чорному фоні), обмотувати руки підопічного різнокольоровою стрічкою, дзвіночками на нитці, бульбашці або алюмінієвій фользі, провокувати людину дивитися та маніпулювати. З часом у полі зору людини повинні з'явитися об'єкти, які вона може зафіксувати та маніпулювати ними [52, с. 63].

Можна сказати, що процес навчання будується на основі ефективних апробованих методик, креативних педагогічних ідей та інноваційних технологій. Втіленням нової освітньої практики в межах інклюзивної освіти це можливість надання сучасному молодому поколінню якісний та актуальних знань.

Використання інноваційних методик у процесі навчання осіб з особливими освітніми потребами є потребою сьогодення. Ці методи відрізняється ефективністю та актуальністю у динаміці сучасного розвитку. Спостерігаємо швидку інтеграцію дитини в суспільство, розвиток її комунікативних навичок, освоєння певного рівня освіти за рахунок варіативності використання досягнень наук, модифікації навчальних програм а також впровадження інноваційної комп'ютерної техніки в освітньому процесі.

З огляду на це ми рекомендуємо впроваджувати та використовувати у своїй практичній діяльності наведені вище інноваційні методики навчання та виховання для дітей з ООП.

ВИСНОВКИ

Впровадження інноваційних методик навчання в освіту осіб з особливими освітніми потребами питання актуальне й водночас суперечливе, адже потребує всебічного вивчення. Ми вважаємо, що інклюзивна освіта – це альтернативна інноваційна модель сучасної освіти. Наявність сучасних інноваційних методів навчання – вимога сьогодення. Наша держава повинна мати за мету виплекати людину з особливими освітніми потребами, яка в третьому тисячолітті стане гідним громадянином України та професіоналом. Усі причетні до розвитку майбутньої нації, повинні прикласти чимало зусиль, щоб надавати якісні освітні послуги усім без винятку.

Можемо стверджувати, що на сьогоднішній день, проблема впровадження інклюзивної освіти набуває широких масштабів. Система інклюзивної освіти потребує державної підтримки, покращення методичного та кадрового забезпечення інклюзивної освіти, організації адаптації навчальних програм, реалізації новітніх підходів; удосконалення нормативно – правового забезпечення, ефективної співпраці між інституціями та фахівцями, гнучкості систем та морального прогресу суспільства.

Інтеграція повинна відбутися в освітньому, культурному та громадському житті. Лиш у цьому випадку побудова ефективної системи інклюзивної освіти в Україні стане можливою. А діти з особливими потребами будуть мати шанс на повноцінну соціалізацію та стовідсоткове включення в культурну та громадську діяльність.

Кількість проектів на підтримку включення та розвитку дітей з ООП щороку збільшується. Це дає можливість розширювати горизонти та можливості дітей з різноманітними нозологіями. Ми впевнені, що саме співпраця суспільства, педагогів, батьків та державних інституцій – важливих крок та запорука для впровадження нової сучасної системи освіти. Можемо констатувати, що інклюзивна освіта набуває популярності та стрімко розвивається у різних галузях. Це у свою чергу допомагає соціалізуватися,

включатися в активне суспільне життя, відчувати себе на рівні з іншими дітьми та розвивати свої вміння та здібності.

Зважаючи на проведені дослідження можемо стверджувати, що наявні умови для впровадження та організації інклюзивного навчання дітей з ООП наявні але є недостатніми для надання якісних освітніх послуг та потребують дофінансування.

Аналіз результатів дослідження показав, що актуальність нашого дослідження є безсумнівним, оскільки сприяння дітей з особливими освітніми потребами в Україні потребує вдосконалення на державотворчому рівні та кваліфікованій підготовці надавачів освітніх послуг. Розвиток інклюзивної освіти є довготривалим та безперервним процесом, учасниками якого мають бути всі без винятку члени суспільства.

Відповідно до сказаного вище ми пропонуємо ряд інноваційних методик які, можна впроваджувати у своїй педагогічній діяльності а саме: доготерапія, йоготерапія, терапія руки, логоритміка, методика Вероніки Шерборнте, арт-терапія та її різновиди. За допомогою них можна урізноманітнювати навчальний процес а також реалізувати новітні підходи впровадження інклюзивної освіти, розвивати вміння та навички кожної дитини незалежно від наявної нозології. Запропоновані нами методи є ефективним навчальним інструментом для усіх дітей без винятку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азін В.О., Байда Л.Ю., Грибальський Я.В., Красикова-Еннс О.В. Доступність та універсальний дизайн : навч.–метод. посіб. Київ, 2013. 128 с.
2. Арт-дія інклюзія *Український культурний фонд* : веб-сайт. URL: <https://ucf.in.ua/archive/5f2298fd1a158a57b4605b95> (дата звернення: 12.09.2023).
3. Асоціація інклюзивної країни URL: <https://aik.ua/> (дата звернення: 3.09.2023).
4. Бугера Ю.Ю., Дідик Н.М. Арттерапевтичні методи у роботі корекційного педагога. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2020. № 16, т. 2. С. 36–46.
5. Верхоляк М. Роль сім'ї в соціалізації дитини з особливими освітніми потребами (ОПП) в умовах інклюзивної. *Професійна освіта та зайнятість осіб з особливими потребами : інноваційні підходи* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., 16–17 жовтня. 2019 р. Львів.
6. Волинські новини URL: <https://www.volynnews.com/news/all/u-seli-poblyzu-lutska-zapratsiuvala-muzychna-shkola/>(дата звернення: 9.09.2023).
7. Зони відповідальності на уроках та поза ними асистента вчителя, асистента дитини та вчителя – юридичне роз'яснення. *Нова українська школа* : веб-сайт. URL: <https://nus.org.ua/questions/zony-vidpovidalnosti-na-urokah-ta-pozu-nymy-asystenta-vchytelya-asystenta-dytyny-ta-vchytelya-yurydychne-roz-yasnennya/> (дата звернення: 11.10.2023).
8. Індекс інклюзії : розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл : посіб. /[Тоні Бут]; пер. з англ. К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 190 с.
9. Ільч Л.М., Науменко М.С. Впровадження універсального дизайну в заклади загальної середньої освіти : аудит доступності. *Педагогічна освіта : теорія і практика. Психологія. Педагогіка* : збірник наукових праць. № 36 (2). 2021. С. 62–67.

10. Інклюзивна освіта від А до Я : poradnik для педагогів і батьків / Укладачі Н.В. Заєркова, А.О. Трейтяк. К., 2016. 68 с.
11. Йога допомагає особливим дітям відкрити багато дверей. *Національна асамблея людей з інвалідністю в Україні* : веб-сайт. URL: <https://naiu.org.ua/ruslana-lukoshus-joga-dopomagaye-osoblyvum-dityam-vidkryty-bagato-dverej/> (дата звернення: 6.09.2023).
12. Кавиліна Г.К. Особливості організації занять з логоритмікит у дітей з розладами аутистичного спектру. *Інноваційна педагогіка*. 2021. № 34, т. 1. С. 119–122.
13. Коваленко В.Є., Введенська В.Л. Використання елементів каністерапії в логокорекційній роботі з дітьми з інтелектуальними. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2019. № 1, Вип. 324. С. 311–320.
14. Коган О.В. Практика взаємодії з батьками дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі : метод. посіб. Лисичанськ, 2021. С. 6–13.
15. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. «Інклюзивна освіта: від основ до практики»: монографія. Київ. АТОПОЛ, 2016. 152 с.
16. Малинович Л. М. Психологічні особливості взаємодії у сім'ях, де виховується дитина з порушеннями в розвитку. *Психологія національної безпеки* : зб. тез наук.-практ. Конф. 25 квіт. 2017 р. Львів: СПОЛОМ, 2017. С. 174–176.
17. Манжос Е.О. Інклюзивна освіта на сучасному етапі розвитку освітньої галузі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 62, Т. 1. С. 59–62.
18. Манукян О., Мрошниченко О. Інноваційні технології в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі. *Освіта на Луганщині*. 2021. № 4. С. 31–33.
19. Матвеєва Н. Інклюзивна освіта в Україні: соціально-педагогічний аспект. *Освітній простір України*. 2017. № 11. С. 180–187.

20. Мистецький арсенал URL: [https://artarsenal.in.ua/arsenal –idej –2018/](https://artarsenal.in.ua/arsenal-idej-2018/) (дата звернення: 3.09.2023).

21. Потапюк Л.М., Дендак А.С., Косенюк М.М. Доступність та універсальний дизайн освітнього простору. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : матеріали VI Міжнародної конференції (м. Київ, 16 листопада 2023 р.). Київ : КНУБА. 2023. С. 150–154.

22. Потапюк Л.М., Дендак А.С. Розвиток інклюзивної освіти в Україні: проблеми та перспективи впровадження. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2023. № 3. С. 56–61.

23. Потапюк Л.М., Дендак А.С. Теоретичні засади впровадження інклюзивної освіти у вітчизняний простір. *Scientific knowledge, aesthetic creativity and social practices* : зб. Матеріалів IV Міжнар. наук.–практ. конф., 23–24 січня. 2023. Греція : InterSci, 2023. С.65–70.

24. Потапюк Л.М. Організація інклюзивної освіти у вітчизняному просторі. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки. 2021. № 1 (21). С. 119–126.

25. Потапюк Л.М. Соціальна інклюзія у сучасних освітніх закладах. *Витоки педагогічної майстерності* : журнал. Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. Полтава, 2021. Випуск 27. Серія «Педагогічні науки». С. 205–210.

26. Про дошкільну освіту : Закон України станом на 31.03.2023 р. / Верховна Рада України URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628 – 14#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text) (дата звернення: 8.10.2023).

27. Проект Торкнутися слова. Це можливо! *Інклюзія в Україні* : веб – сайт. URL:<https://www.inclusion.in.ua/%d0%bf%d1%80%d0%be%d0%b5%d0%ba%d1%82-%d1%82%d0%be%d1%80%d0%ba%d0%bd%d1%83%d1%82%d0%b8%d1%81%d1%8f-%d1%81%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%b0-%d1%86%d0%b5-%d0%bc%d0%be%d0%b6%d0%bb%d0%b8%d0%b2%d0%be/> (дата звернення: 20.10.2023).

28. Про загальну середню освіту : Закон України станом на 05.06.2023 р. / Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 9.10.2023).
29. Про освіту : Закон України від 05.09.2017, редакція від 21.11.2021. URL: https://urst.com.ua/pro_osvitu/rozdil-I (дата звернення: 8.10.2023).
30. Про позашкільну освіту : Закон України станом на 22.05.2021 р. / Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> (дата звернення: 10.10.2023).
31. Простір без бар'єрів : як застосовувати в школі принципи універсального дизайну *Нова українська школа* : веб-сайт. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-zastosovuvaty> (дата звернення: 21.08.2023).
32. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року від 07.08.2018 № 9015 : Закон України URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=406>. (дата звернення: 9.10.2023).
33. Рівні підтримки для дітей з ООП: що змінюється та які виклики *Нова українська школа* : веб-сайт. URL: <https://nus.org.ua/articles/rivni-pidtrymky-dlya-ditej-z-oor-shho-zminuyetsya-ta-yaki-vyklyky/> (дата звернення: 10.10.2023).
34. Товстоган В.С., Глущенко І.І., Слатвінська А.А. Теоретико-методологічні засади організації інклюзивного середовища. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2023. № 86. С. 91–96.
35. Синьов В., Шевцов А. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні. *Дефектологія*. 2004. № 2. С. 6–11.
36. Статистичні дані *Міністерство освіти і науки України* : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani> (дата звернення: 17.10.2023).
37. Ті, хто підкорив темряву: інтегрований мистецький проект «Відчинилося життя» святкує своє 10-річчя *Львівська міська рада* : веб-сайт.

URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/society/social-sphere/248245-ti-khto-pidkoryv-temriavu-intehrovanyi-mystetskyi-proekt-vidchynylosia-zhyttia-sviatkuie-svoie-10-richchia> (дата звернення: 12.09.2023).

38. У Львові для дітей з інвалідністю створили перший в Україні унікальний парк розваг та відкриттів. *Львівська міська рада* : веб-сайт. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/society/social-sphere/298011-u-lvovi-dlia-ditei-z-invalidnistiu-stvoryly-pershyi-v-ukraini-unikalnyi-park-rozvah-ta-vidkryttiv-video> (дата звернення: 12.09.2023).

39. Четверікова Н. Інклюзивний клас у школі : психолого-педагогічний аспекти роботи педагогів. Київ : Шкільний світ, 2018. 136 с.

40. Шило С.І., Савченко Т.В. Удосконалення навчально-виховного процесу на основі впровадження інноваційних технологій як засіб розвитку творчої особистості учасників педагогічного процесу Запоріжжя, 2014. С. 2–8. URL: <https://virtkafedra.ucoz.ua/imidg/shilo.pdf> (дата звернення 21.10.2023).

41. Bolińska M., Komorowska K. Zaufanie – bezpieczeństwo – rozwój. Metoda Ruchu Rozwijającego Weroniki Sherborne dla wszystkich. *Studia Socialia Cracoviensia*. 2018 № 1. P. 213–220.

42. Drwięga G., Pietruczuk. Z. Dogoterapia jako forma wspomagania rozwoju dziecka niepełnosprawnego. *Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania*. 2015. № 3. P.57–67.

43. Jazłowska A, Przybyła –Basista H. Doświadczenie stresu i odnajdywanie pozytywnych aspektów rodzicielstwa w kontekście wychowywania dziecka z niepełnosprawnością intelektualną. Dziecko Krzywdzone. *Teoria, badania, praktyka*. 2019. Vol. 18, № 2, P. 76–91.

44. Konarczak–Stachowiak A. Wybrane metody rehabilitacji dziecka z zaburzeniami słuchu i mowy. *Kultura – społeczeństwo – edukacja*. 2016. № 2. P. 305–313.

45. Kwaterkiewicz M. Wpływ ćwiczeń muzycznych i muzyczno ruchowych na rozwój kompetencji prozodycznych dzieci pięcio i sześciolletnich. *Logopedia Silesiana*. 2017. №. 6. P. 211–222.

46. Pachowicz M. Wyższa Szkoła Pedagogiki i Administracji im. Mieszka I w Poznaniu Edukacja integracyjna jako jedna z dróg kształcenia osób niepełnosprawnych w Polsce. *Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania*. 2020. № 3. P. 184–204.

47. Pańków W., Rak A. Stałość i zmienność wybranych kontekstów macierzyństwa w narracjach matek wychowujących dziecko z niepełnosprawnością. *Wychowanie w Rodzinie*. 2017. t.XVI. P.243–254.

48. Sekułowicz M., Kaczmarek E. Ścieżki radzenia sobie matek dzieci z autyzmem : pomiędzy wypaleniem a prężnością. *Niepełnosprawność*. 2014. № 13. P. 9–23.

49. Sowa E., Włodarczyk E. Doświadczenie macierzyństwa przez kobiety mające dzieci z niepełnosprawnością. *W trosce o macierzyństwo*. 2017. P. 95–108.

50. Shostak O., Nikolenko I., Sereda I., Pushkarova T., Potapiuk L. Formation of an inclusive approach in the education of children with special educational needs (ukrainian experience). *Conhecimento & Diversidade*, Niterói, v. 15, n. 38 Jul./Set. 2023. 280–305.

51. UNESCO. 2020. Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and education: All means all. Paris, UNESCO. URL: <https://en.unesco.org/gemreport/report/2020/inclusion> (дата звернення: 10.09.2023).

52. Wisniewska M. Wspomaganie rozwoju dziecka z niepełnosprawnością intelektualną : poradnik dla rodziców i terapeutów. Kraków. Impuls. 2021. P. 24–88.